

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

Kaveritaitojen tukeminen neuro- piirteisillä lapsilla

Ohjaajan opas

Topi Nevalainen

Stina Hankilanoja

Opinnäytetyö, Marraskuu 2022

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2022
Sosionomi koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät
Stina Hankilanoja
Topi Nevalainen

Nimeke
Kaveritaitojen tukeminen neuropiirteisillä lapsilla:
Ohjaajan opas
Toimeksiantaja Kaveripari- hanke.
Toimeksiantajayhteisön nimi Honkalampi-säätiö.

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä Honkalampi-säätiön Kaveripari-hankkeessa. Hankkeen tavoitteena on tukea kaveritaitoja- ja suhteita erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla. Opinnäytetyön tarkoituksena oli vahvistaa kaveriparitoimintaa toteuttavien henkilöiden osaamista neuropiirteisten lasten kaveritaitojen tukemiseen. Kaveritaitoja tukemalla voidaan pyrkiä vähentämään neuropiirteisten lasten kokemaa yksinäisyyttä. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa konkreettinen työväline kaveripari-toimintaa toteuttavien henkilöiden tueksi. Opinnäytetyön tuotoksena kehitettiin Ohjaajan opas, jonka avulla voidaan vahvistaa niiden henkilöiden osaamista, jotka toteuttavat kaveriparitoimintaa.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena valmistui ohjaajan opas. Tuotoksen ideointiin osallistettiin hankkeen yhteistyökumppaneita ja muita sidosryhmiä käyttämällä learning cafe elementtejä sisältävää verkkokyselyä. Tuotos toteutettiin Canva-verkkotyökalulla. Tuotoksesta voidaan todeta, että se on hyödyllinen, sisällöltään kattava, selkeälukuinen sekä käytännönläheinen. Tuotoksen koettiin vastaavan tarpeeseen.

Neuropiirteet ovat yksilöllisiä, jolloin sekä vahvuudet että haasteet sosiaalisissa suhteissa ja tilanteissa vaihtelevat. Ei siis voida yleistää, että tällä kehittämistyöllä syntynyt tuotos olisi suoraan soveltuva käytettäväksi kaikille neuropiirteisille lapsille. Tuotos antaa kuitenkin keinoja toimia neuropiirteisten lasten kanssa sekä lasten välisen vuorovaikutussuhteen syntymiseen ja tukemiseen. Tuotosta tullaan käyttämään lasten kanssa tehtävässä työssä, mutta se on sovellettavissa myös muihin asiakasryhmiin.

Kieli
suomi

Sivuja 49
Liitteet 1
Liitesivumäärä 1

Asiasanat
Neuropsykiatriset piirteet, sosiaaliset taidot, toiminnanohjaus, yksinäisyys

THESIS
November 2022
Degree Programme in Bachelor of Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors

Stina Hankilanoja
Topi Nevalainen

Title

Supporting The Friendship Skills of Children with Neuropsychiatric Disorders:
A Guide for Instructors
Commissioned by Kaveripari- hanke
Commissioner Honkalampi-säätiö

Abstract

This functional thesis was implemented for Honkalampi-säätiö as a part of Kaveripari-project. The main task of the Kaveripari-project is to support friendship skills and relationships especially with children who need special support. The aim of this thesis was to produce a practical written guide for instructors who work with children with the need of special support. The purpose of this thesis was to strengthen the instructor's competence of supporting friendship skills. The finished product can be used to strengthen the friendship skills of children who may have neuropsychiatric traits, as well as to reduce the loneliness they may experience.

As a result of this functional thesis a practical written guide for instructors was built. Project stakeholders were involved in the ideation of the written guide using an online survey which contained learning café-elements. The written guide was built with the Canva online software. The final product, practical written guide, has been said to be useful, comprehensive in content, plain to read and practical and has been also noted to fulfil the need.

Neuropsychiatric traits of people are individual, which leads to conclusion that both strengths and challenges in social relationships and situations may vary. Therefore, the suitability of the guide cannot be directly generalized to be used with all children who have neuropsychiatric traits. However, the guide provides ways to work with and as well as to create and support interaction between children. The guide will be used for work with children, but it can also be applied to use with other customer groups

Language
Finnish

Pages 49
Appendices 1
Pages of Appendices 1

Keywords

Neuropsychiatric traits, social skills, executive function, loneliness

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Neuropsykiatriset häiriöt	6
2.1	Neuropsykiatriset häiriöt 8—12-vuotiailla lapsilla	6
2.2	Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, ADHD	7
2.3	Autismikirjon häiriö, ASD	7
2.4	Touretten oireyhtymä, TS	8
2.5	Aistitiedon ja toiminnanohjauksen häiriöt	9
2.6	Opinnäytetyön viitekehys	10
3	Sosiaalisten taitojen haasteita neuropiirteisillä lapsilla	11
3.1	Neuropiirteisten lasten yksinäisyys	11
3.2	Haasteita toiminnanohjauksessa	12
3.3	Haasteita itsesäätelyssä ja tunnesäätelyssä	12
3.4	Haasteita sosiaalisissa taidoissa ja kaveritaidoissa.....	13
4	Sosiaalisten taitojen tukeminen.....	15
4.1	Tunne- ja kaveritaidot	15
4.2	Stressinhallintakeinot ja positiivinen pedagogiikka	16
4.3	Toiminnanohjauksen tukeminen	17
5	Aiheesta aiemmin tehdyt tutkimukset ja opinnäytetyöt	19
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	21
6.1	Toimeksiantaja	21
6.2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	21
7	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	22
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	22
7.2	Opinnäytetyötä ohjaava prosessimalli.....	23
7.3	Tiedonhankinnan menetelmät.....	24
7.4	Osallistamisen menetelmät.....	25
7.5	Arvioinnin menetelmät	26
8	Opinnäytetyöprosessi	27
8.1	Aloitusvaihe	27
8.2	Suunnitteluvaihe	29
8.3	Esivaihe.....	29
8.4	Työstövaihe	31
8.5	Tarkistusvaihe	33
8.6	Viimeistelyvaihe	34
9	Ohjaajan opas valmiina tuotoksena	34
9.1	Oppaan esittely.....	34
9.2	Oppaan arviointi	38
10	Pohdinta	39
10.1	Johtopäätökset	39
10.2	Luotettavuus ja eettisyys.....	42
10.3	Hyödynnettävyys ja jatkokehitysmahdollisuudet	43
10.4	Ammatillinen kasvu.....	44
	Lähteet	46

Liitteet

Liite 1 Learning café -kutsu

1 Johdanto

Yksinäisyyden vaikutuksia ihmisen mielenterveyteen on tutkittu verrattain lyhyen aikaa. Jo ennen 1960-lukua tutkimuksissa havaittiin yksinäisyyden olevan merkittävä tekijä mielenterveyden häiriöiden yhteydessä. On havaittu myös se, että ihmisillä on perustarve sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Junttila 2015, 14, 34.) Yksinäisyyden onkin todettu lisäävän riskiä erityisesti masennuksen puhkeamiseen sekä ihmisen syrjäytymiseen (Suomen tietotoimisto 2021). Junttilan (2022) mukaan covid-19 pandemia on lisännyt lasten ja nuorten kokemaa yksinäisyyden tunnetta, jolla voi olla kauaskantoisia seurauksia. Suomen peruskoulujen 4. ja 5. luokkalaisten lasten kokema yksinäisyys on kouluterveyskyselyn tilastojen mukaan kasvanut melko tasaisesti vuosien 2017 ja 2021 välillä. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2021.) Pitkään jatkuva yksinäisyys heikentää elämänlaatua niin psyykkisesti kuin fyysisestikin (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Lapsuudessa kaverisuhteet ja niiden luominen korostuu. Kaverisuhteet opettavat lapselle monenlaisia elämässä tarvittavia taitoja esimerkiksi vuorovaikutukseen liittyen. Kaverisuhteet ovat välttämättömiä sosiaalisten taitojen oppimisen kannalta. (Nurmi ym. 2010, 109—111; Junttila 2016, 149.) Neuropsykiatriset piirteet voivat aiheuttaa haasteita sosiaalisissa suhteissa ja toiminnanohjauksessa (Juusola 2017, 39). Lisäksi neuropsykiatristen häiriöiden on todettu lisäävän kiusaamista ja riskiä tulla kiusatuksi. Edellä mainitut haasteet lisäävät neuropsykiatristen lasten riskiä yksin jäämiseen. (Hietala & Lahti 2022, 192—193; Parikka ym. 2020, 20.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli vahvistaa kaveripari-toimintaa toteuttavien henkilöiden osaamista neuropsykiatristen lasten kaveritaitojen tukemiseen. Kaveritaitoja tukemalla voidaan pyrkiä vähentämään neuropsykiatristen lasten kokemaa yksinäisyyttä. Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa konkreettinen työväline kaveripari-toimintaa toteuttavien henkilöiden tueksi. Opinnäytetyön tuotoksena kehitettiin ohjaajan opas, jonka avulla voidaan vahvistaa niiden henkilöiden osaamista, jotka toteuttavat kaveripari-toimintaa.

2 Neuropsykiatriset häiriöt

2.1 Neuropsykiatriset häiriöt 8—12- vuotiailla lapsilla

Kehityspsykologia määrittelee keskilapsuuden ajanjaksoksi esikoulusta varhaisnuoruuteen. Keskilapsuus on aikaa, jolloin lapsen sosiaaliset ympäristöt alkavat laajeta. Sosiaaliset kokemukset vaikuttavat kokonaisvaltaisesti lapsen kehitykseen, mutta erityisesti lapsen minäkuvaan, joka myönteiseksi kehittyessään toimii lapsen suojana ja tukena. Keskilapsuus luo Erik. H. Eriksonin psykososiaalisen teorian mukaan tunteen lapsen omasta toimijuudesta tai vastavuoroisesti alemmuudesta. Vaikutus lapsen käsitykseen omasta osaamisestaan ja selviytymisestään on syntyvän tunteen mukaisesti joko myönteinen tai kielteinen. (Nurmi ym. 2010, 70—71.)

Keskilapsuus on ajanjakso, jolloin kaverisuhteet korostuvat. Kaverisuhteet opettavat vuorovaikutustaitojen lisäksi tunnetaitoja, käyttäytymissääntöjä eri tilanteissa, ryhmätaitoja sekä empaattisuutta. (Nurmi ym. 2010, 109—111.) Neuropsykiatriset piirteet voivat aiheuttaa ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja niiden luomisessa. Lisäksi neuropiireet aiheuttavat usein ongelmia toiminnanohjauksessa, joka voi näkyä esimerkiksi impulssien hallinnassa, tunnetiloissa, joustavuudessa, toiminnan suunnitelmallisuudessa, oman toiminnan arvioinnissa sekä aistitiedon käsittelyssä. (Juusola 2017, 39.) Nämä kaikki ovat taitoja, joita tarvitaan kaverisuhteiden luomiseen (Puustjärvi 2022, 16).

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt, autisikirjon häiriöt sekä Touretten oireyhtymä ovat kaikki aivojen kehityksen aikana syntyneitä neuropsykiatrisia häiriöitä. Häiriöt voivat ilmetä viiveinä tai poikkeamina lapsuuden kehitysvaiheissa, ja ne voivat ilmetä eri tavoin eri kehitysvaiheissa. Taustalla voi olla myös jonkinlainen onnettomuus ja siitä aiheutuneet muutokset toimintakyvyssä. Neuropsykiatrisen oireilu alkaa usein lapsuudessa ja muuttuu kasvun myötä, kun toiminnanohjaus ja sosiaaliset taidot kehittyvät. (Parikka, Halonen-Malliarakis & Puustjärvi 2020, 10—11.)

2.2 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, ADHD

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), ADHD, on kehityksellinen neuropsykiatrinen häiriö, joka aiheuttaa haasteita toimintakyvyssä. ADHD:ssa ilmenee haasteita tarkkaavuuteen ja toiminnanohjaukseen liittyen. (Puustjärvi 2022, 44.) Keskeisimmät oireet ADHD:ssa ovat pitkäkestoiset vaikeudet säädellä aktiivisuutta, tarkkaavuutta ja impulsiivisuutta, jolloin oireet haittaavat toimintakykyä. Ympäristön häiriötekijät vaikuttavat oireiden esiintymiseen ja voimakkuuteen. ADHD:hen liittyy usein myös haasteita sosiaalisten taitojen ja tunteiden säätelyssä. (Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski 2018, 46.)

Aktiivisuuden säätelyn haasteet tarkoittavat kyvyttömyyttä säädellä omaa aktiivisuutta, vireystila ja toimintaa tilanteeseen soveltuvaksi. Tämä näyttäytyy tyypillisesti ylivilkkautena ja levottomuutena, mutta toisaalta myös aliaktiivisuutena. Aliaktiivisuus ilmenee toimintojen hitautena, matalana vireystilana sekä esimerkiksi tehtävien tekemisen vaikeutena. Tarkkaavuuden säätelyn haasteet tarkoittavat vaikeutta kohdistaa, ylläpitää ja siirtää tarkkavaisuutta. Haasteet ilmenevät toiminnan lyhytjänteisyytenä, keskittymisvaikeuksina, yksityiskohtien huomiotta jättämisenä, vaikeutena noudattaa ohjeita ja asioiden loppuun saattamisessa sekä häiriöherkkyytenä. Hajamielisyys, unohtelu ja tavaroiden hukkaaminen voivat myös olla tarkkaavuuden säätelyn häiriön ilmenemismuotoja. (Parikka ym. 2020, 31—32.)

Impulsiivisuudella tarkoitetaan kykyä hallita välittömiä reaktioita sekä toiminnan harkintaa (ADHD-tietoa 2022). Impulsiivisuuden haasteet näyttäytyvät taipumuksena toimia nopeasti ja harkitsematta ilman seurausten miettimistä. Käyttäytyminen on usein kärsimätöntä ja arvaamatonta. Impulsiivisuus ilmenee usein myös kyvyttömyytenä odottaa omaa vuoroaan sekä tunteiden aaltoiluna. (Parikka ym. 2020, 32—33.)

2.3 Autismikirjon häiriö, ASD

Autismikirjon häiriöstä käytetään lyhennettä ASD (Autism Spectrum Disorder). Autismikirjon häiriö on laaja-alainen varhain lapsuudessa alkanut

kehityksellinen häiriö. ASD on yhteisnimitys autismikirjon häiriöille, joita ovat lapsuusiän autismi, Rettin oireyhtymä, Aspergerin oireyhtymä, laaja-alainen kehityshäiriö (ns. epätyylinen autismi) sekä disintegratiivinen kehityshäiriö. (Savikuja 2017, 102.) Autismikirjon häiriö voidaan luokitella tuen tarpeen ja toimintakyvyn mukaan lieväksi, keskivaikeaksi tai vaikeaksi. Autismikirjon häiriöön liittyy suurentunut riski kehitysvammaan, oppimisvaikeuksiin sekä puheen kehityksen häiriöön. (Socada 2020.)

Keskeisimmät oireet autismikirjon häiriöissä ovat vaikeudet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ei-kielellisessä kommunikoinnissa sekä sosiaalisissa taidoissa. Ihmissuhteiden luomisen ja ylläpitämisen haasteiden lisäksi esiintyy toistuvia ja kaavamaisia käytösmalleja, sekä tarkkoja rutiineja. ASD-henkilöillä esiintyy lisäksi tavanomaisesta poikkeavan intensiivisiä kiinnostuksen kohteita. (Parikka ym. 2020, 40—41.) ASD-henkilön aivot toimivat osittain toisin kuin muilla, jolloin he myös hahmottavat ympäristöä muista poiketen. Tilannesidonnaiset käyttäytymissäännöt ja normit ovat haasteellisia ymmärrettäviä, kuten toisten ihmisten ajatukset, sekä miksi he toimivat tietyllä tavalla. Vaikeuksia voivat aiheuttaa myös kokonaisuuksien, asiayhteyksien ja tilanteiden hahmottaminen, vaikka yksityiskohdat sinällään jäisivätkin mieleen. (Socada 2020.)

Toiminnanohjauksessa ASD-henkilöllä on haasteita tekemisen suunnittelussa ja joustavuudessa. Muuttuviin tilanteisiin mukautuminen ja oman toiminnan muokkaaminen voi olla vaikeaa. Autismikirjon häiriöön ja Touretten oireyhtymään liittyy myös mahdolliset pakkoliikesarjat tai toistuvat pakonomaiset toiminnot. Niihin vaikuttavat erityisesti voimakkaan tunnetilat. Tarve tehdä toiminnot täsmälleen samalla tavalla ja jumiutuminen, esimerkiksi johonkin toimintaan, on yleistä. (Puustjärvi, Leppämäki, Pihlakoski & Voutilainen 2017, 103—104.) Usein autismikirjon henkilöillä esiintyy myös motoristen taitojen ja kehon hahmottamisen vaikeuksia sekä aistitiedon käsittelyn haasteita (Puustjärvi 2022, 57).

2.4 Touretten oireyhtymä, TS

Touretten oireyhtymästä käytetään lyhennettä TS (Tourette Syndrome). Se on lapsuudessa alkava neuropsykiatrinen oireyhtymä. Myös Touretten

oireyhtymässä on havaittu poikkeavuutta aivoissa. Tunnusomaisena piirteenä Touretten oireyhtymässä voidaan pitää pitkäaikaisia tic-oireita eli nykimisoireita, jotka ovat tavanomaisia lapsuudessa. TS-henkilöllä esiintyy usein samanaikaisesti myös tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriöitä sekä pakko-oireisia häiriöitä. (Leivonen, Sourander, Voutilainen & Leppämäki 2015, 286–293.)

Puustjärven ym. (2017, 29—30) mukaan keskeisin oire Touretten oireyhtymässä on tic-oireet. Ne ovat motorisia tai äänellisiä äkillisiä, nopeita, rytmisiä, tarkoituksettomia liikkeitä tai äännähdyksiä yksittäisinä tai sarjoina. Yksinkertaisimmillaan tic-oire voi olla silmien räpyttely, yskiminen tai niiskutus. Lyhytkestoisina tic-oireet eivät vaikuta toimintakykyyn, eikä niitä välttämättä edes havaita. Ominaista pitkäkestoisille tic-oireille on voimakkuuden ja ilmenemisen aaltoilu. Oireet voivat myös vaihtua esimerkiksi siirtymällä kehonosasta toiseen. Tic-oireet eivät ole täysin tahdonalaisia, vaikka niiden tietoinen hallinta onkin osittain mahdollista, eikä niitä voi tietoisesti esittää. Vaikka oireet itsessään ovat vaarattomia, voivat ne aiheuttaa esimerkiksi lihasten kipeytymistä. Toisinaan huomion herättämisen välttämiseksi oireita pidätellään tai yritetään estää, jolloin ne voivat purkautua epäsopivassa tilanteessa.

Tic-oireita esiintyy useimmin henkilöillä, joilla on todettu myös jokin muu neuropsykiatrinen häiriö, samanaikaisuuksista yleisin on ADHD. Tämän seurauksena käyttäytymisen haasteet ovat yleisiä. Touretten oireyhtymään voi liittyä myös toiminnanohjauksen ja sosiaalisten taitojen haasteita. Vastaavia haasteita vuorovaikutuksessa ei ole havaittu, kuin aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöissä tai autismikirjon häiriöissä. Lisäksi Touretten oireyhtymään on todettu liittyvän heikkoa itsetuntoa ja sosiaalista vetäytyneisyyttä. (Leivonen, Voutilainen & Sourander 2016.)

2.5 Aistitiedon ja toiminnanohjauksen häiriöt

Sensorisen integraation eli aistitiedon häiriö on aistimusten erottelun, aistitiedon säätelyn sekä aistipohjaisen motoriikan, esimerkiksi kehonhallinnan, häiriö. Koska suurin osa ympäröivästä maailmasta hahmotetaan aistien avulla, nämä ongelmat aiheuttavat haasteita muun muassa käytöksen, vireystilan, tarkkaavuuden ja tunteiden hallinnassa. (Korhonen 2021.) Aistitiedon säätelyn

ongelmiin liittyy olennaisesti aistiyl- tai aliherkkyys sekä aistimushakuisuus. Aistiylherkkyydessä erilaiset äänet, ruoan koostumus tai vaatteiden materiaali voi olla sietämätöntä ja purkautua esimerkiksi ärtyisyytenä. Aistialiherkkyudessa lapsella voi olla vaikeuksia esimerkiksi kivun tunnistamisessa. Aistialiherkkyyteen liittyy usein aistimushakuisuus, jolla tarkoitetaan voimakkaita eri aistimusten hakemista, esimerkiksi hiekan tunnustelua paljaalla iholla. (Puustjärvi 2022, 31—36.)

Toiminnanohjauksella tarkoitetaan ihmisen kykyä toimia järjestelmällisesti ja järkevästi tilanteen vaatimalla tavalla. Toiminnanohjauksen ongelmat voivat ilmetä vaikeutena toimia suunnitelmallisesti, tarkkaavuuden suuntaamisessa ja ylläpidossa, impulssien hallinnassa sekä päivittäisistä toiminnoista selviytymisessä. Toiminnanohjauksen häiriöt voivat liittyä joko tahdosta riippumattomaan toimintaan, tai tahdonalaiseen tietoiseen toiminnanohjaukseen. Toiminnanohjauksen haasteet näkyvät myös sosiaalisten sääntöjen ymmärtämisen vaikeutena. Monet kirjoittamattomat tilanteeseen sidotut säännöt, esimerkiksi jonottaminen, ovat neuropiirteiselle henkilölle hankalia muistaa ja ymmärtää. (Puustjärvi 2022, 22—24.) Lasta on tärkeää tukea toiminnanohjauksen haasteissa, jotta hankaluudet haittaisivat lapsen elämää mahdollisimman vähän (Nepsytietoa 2022).

2.6 Opinnäytetyön viitekehys

Neuropsykiatrisista piirteistä käytetään monia eri termejä, kuten esimerkiksi nepsy- piirteet, neurokirjon piirteet sekä neuropiirteet. Tässä opinnäytetyössä käytämme termiä neuropiirteet. Teoriaperustan viitekehys tukee opinnäytetyömme tavoitetta ja tuotoksen sisältöä.

Luvussa kolme esitellyt haasteet ovat ominaisia kaikissa neuropsykiatrisissa häiriöissä. Oireiden taustasyö voi kuitenkin olla eri ja syy on aina yksilöllinen. Neuropsykiatrisen häiriön vaikutukset ovat nähtävissä esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa ja arjen sujuvuudessa. Toimintakyky ja oireet ovat tilannesidonnaista, toisinaan ne voivat olla haitta, kun taas toisinaan vahvuus. (Puustjärvi 2022, 15—16.) Neuropiirteet aiheuttavat haasteita erityisesti sosiaaliin taitoihin liittyen. Neuropiirteisen henkilön sosiaaliset taidot voivat poiketa totutusta, jolloin sosiaaliset tilanteet voivat olla neuropiirteiselle henkilölle hankalia. (Parikka ym.

2020, 155—156.) Luvussa neljä kerromme, millaisin keinoin neuropiirteisen lapsen kaveritaitoja voidaan tukea ja vahvistaa.

3 Sosiaalisten taitojen haasteita neuropiirteisillä lapsilla

3.1 Neuropiirteisten lasten yksinäisyys

Yksinäisyys määritellään henkilökohtaiseksi kokemukseksi siitä, ettei ole ketään, johon luottaa tai kenen kanssa olla vuorovaikutuksessa (Väestöliitto 2022). Tutkimusten mukaan Suomessa jopa joka kymmenes lapsi kokee itsensä yksinäiseksi, joka lisää riskiä syrjäytymiseen. Sosiaalisten taitojen oppiminen on merkittävässä roolissa kaverisuhteiden muodostumiseen. (Suomen tietotoimisto 2021.) Lapsuuden ja nuoruuden turvalliset ystävyysuhteet ovat välttämättömiä sosiaalisten taitojen oppimiselle. Yksinäisyydestä kärsivä lapsi kokee muun muassa ulkopuolelle jäämisen tunteesta johtuvaa itsearvostuksen vähenemistä. Yksinäisyys vaikuttaa pitkään jatkuessaan lapsen psyykkiseen hyvinvointiin, kohottaen riskiä mielenterveysoireiden puhkeamiseen. (Junttila 2016, 149, 155.) Neuropiirteisillä lapsilla on kohonnut riski yksin jäämiseen sosiaalisten taitojen ja kaverisuhteiden solmimisen haasteiden takia. Yksin jääminen hankaloittaa entisestään sosiaalisten taitojen opettelua. (Hietala & Lahti 2022, 192—193.)

Neuropsykiatristen häiriöiden on todettu lisäävät kiusaamista ja riskiä tulla kiusatuksi. Kiusaamisesta seuraa usein yksinäisyyden kokemuksia. Neuropiirteisen lapsen tapa toimia tai ilmaista asioita, voi vaikuttaa toisesta lapsesta loukkaavalta, tai jopa kiusaamiselta. Erilaiseksi koettu lapsi saattaa kokea vieroksuntaa tai jäädä ulkopuoliseksi. Lapsi ei välttämättä osaa suojata itseään kiusaamiselta tai tunnistaa sitä, koska sosiaalisissa taidoissa on haasteita. Lapsi saattaa reagoida ärsytykseen impulsiivisesti, esimerkiksi raivokohtauksella. Nopea ja voimakas suuttuminen luo omat haasteensa kaverisuhteisiin. (Parikka ym. 2020, 20.)

3.2 Haasteita toiminnanohjauksessa

Toiminnanohjauksen haasteet ilmenevät epätarkoituksenmukaisena ja epäloogisena toimintana ja käyttäytymisenä. Toiminnanohjauksen vaikeudet, ylivilkkaus ja impulsiivisuus aiheuttavat haasteita sääntöjen ja ohjeiden ymmärtämisessä ja noudattamisessa. Neuropiirteisellä lapsella voi olla haasteita myös ilmeiden, eleiden ja tunteiden tunnistamisessa. Impulsiivista käytöstä lisää sosiaalisten tilanteiden hahmottamisen vaikeudet, tilanteen hallinnan menetys sekä oman toiminnan ohjauksen ongelmat. (Parikka ym. 2020, 13—14.)

Toiminnanohjauksen haasteet ilmenevät usein epätavallisissa tai uusissa tilanteissa. Erityisesti ne tilanteet, jotka vaativat itsenäistä toiminnan suunnittelua, aiheuttavat haasteita neuropiirteisellä henkilöllä. Haasteet voivat näyttäytyä esimerkiksi aloitekyvyn puutteena tai juuttumisena tilanteeseen. Toiminnanohjauksen haasteet näyttäytyvät lapsilla erityisesti ongelmana selviytyä päivittäisissä toiminnoissa, kuten esimerkiksi pukeutumisessa. Vaikeudet näkyvät myös kouluöskentelyssä, josta lapsi saa helposti negatiivista palautetta. Näissä tilanteissa lapsi tarvitsisi moitteiden sijaan vahvaa tukea aikuisilta. (Puustjärvi 2022, 24—25.)

3.3 Haasteita itsesäätelyssä ja tunnesäätelyssä

Itsesäätelyllä tarkoitetaan tunteiden, ajattelun ja käyttäytymisen säätelyä (Berggren 2018,122). Itsesäätely on taito, joka kehittyäkseen vaatii jatkuvaa, tietoista harjoittelua. Itsesäätelyä tapahtuu myös tiedostamatta. Itsesäätely liittyy vahvasti toiminnanohjauksen ja tunteiden säätelyyn. Itsesäätely liittyy kaikkeen oppimiseen, sosiaalisiin tilanteisiin, tunteiden ja tarkkaavuuden säätelyyn sekä päätösten tekemiseen. Haasteet itsesäätelyssä näkyvät toiminnanohjauksen haasteiden tavoin arjen eri tilanteissa. (Mäkelä 2021.) Haasteet voivat ilmetä käyttäytymisen ja tunteiden yli- tai alisäätelynä, esimerkiksi impulsiivisuutena, uhmakkuutena, aggressiivisuutena, arkuutena tai taipumuksena jumiutua tilanteeseen. Itsesäätelyn vaikeuksiin liittyy usein levottomuutta ja tarkkaavuuden pulmia. (Berggren 2018,122.)

Aistisäätelyn häiriöt voivat lisätä haasteita itsesäätelyssä. Aistisäätelyn häiriöt voivat aiheuttaa pelko- ja stressireaktioita. Ne voivat ilmetä esimerkiksi hallitsemattomana käyttäytymisenä, tunteiden ryöpsähdyksinä, vetäytymisenä tai lukkiutumisenä. Aistisäätelyn häiriöt ovat yleisiä henkilöillä, joilla on neuropsykiatrisia piirteitä. (Berggren 2018, 120—122.)

Tunteidensäätelykyky vaikuttaa tunteiden hallintaan sekä siihen, kuinka pitkään ja voimakkaana tunne koetaan. Tunteiden hallinta edellyttää tunteiden tunnistamista, nimeämistä ja kykyä keskustella tunteesta, eli tunnetaitoja. (Keltikangas-Järvinen 2010, 36.) Lapsen tunteiden tunnistamiseen ja säätelyyn on tärkeää kiinnittää huomiota ja tarjota tukea. Voimakkaat tunteet ja niiden vaihtelu kuormittaa niin lasta kuin ympäristöä. Tunteiden vaikutus toimintaan näkyy erityisesti lapsilla, joilla tunnetaidot eivät ole vielä kehittyneet, sekä silloin, kun itsesäätelyyn ja tunteiden säätelyyn liittyy pulmia. (Berggren 2018, 120—121.)

3.4 Haasteita sosiaalisissa taidoissa ja kaveritaidoissa

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot ovat kaksi eri käsitettä, vaikka usein puhuttaessa sosiaalisuus mielletään sosiaalisiksi taidoiksi. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, kun taas sosiaalisia taitoja voidaan oppia. Sosiaalisuudella tarkoitetaan sitä, miten kiinnostunut ihminen on muiden seurasta sekä sitä, miten seuralliseksi ihminen kokee itsensä. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. Sosiaaliset taidot kehittyvät kokemusten ja kasvatuksen kautta. Olemassa oleva tieto ja sen soveltaminen, sekä tästä saatava palaute, toimivat pohjana taitojen kehittymiselle. Tämä tarkoittaa lapsen kohdalla sitä, että kasvattaja kertoo lapselle, kuinka hänen odotetaan käyttäytyvän tietyssä tilanteessa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17—18.) Kaupilan (2005, 126—127) mukaan annettu palaute vaikuttaa merkittävästi sosiaalisten taitojen kehittymiseen uuden tiedon ja taitojen antajana. Sosiaalisia taitoja opitaan harjoittelemalla ja toistamalla sekä mallioppimisen kautta.

Kaveritaidoilla tarkoitetaan vuorovaikutustaitoja vertaisten kanssa toimiessa. Kaveritaitojen perustana on itsetuntemus ja itsemyötätunto, jotka lisäävät itsetuottamusta ja empatiaa. (Opetushallitus 2022.) Kaveritaidoista tai vertaissuhdetaidoista käytetään asiayhteydestä riippuen erilaisia käsitteitä. Näitä käsitteitä

ovat sosiaalinen kompetenssi, sosiaaliset taidot ja vuorovaikutustaidot. Vertais-suhteella tarkoitetaan suhdetta, jonka lapsi luo lähellä omaa ikää tai omanikäisten kanssa sosiaalisella, emotionaalisella ja kognitiivisella tasolla. Kaveritaitoja harjoitellaan ja opitaan arkipäiväisissä tilanteissa. (Laaksonen & Repo 2017, 5—7; Lautamo & Laaksonen 2018, 32.)

Neuropsykiatrisissa häiriöissä on usein haasteita sosiaalisten tilanteiden tulkinnaan ja sosiaaliin taitoihin liittyen. Neuropiirteinen henkilö voi olla sosiaalisilta taidoiltaan kömpelö, koska hänen toimintatapansa poikkeavat totutusta ns. ”normaalista.” Toisaalta taidot voivat olla myös hyvät, mutta itse sosiaalisuus vähäistä ja kuormittavaa. Lisäksi haasteita voi ilmetä nonverbaalisen viestinnän ymmärtämisessä, jolloin sosiaaliset tilanteet näyttävät neuropiirteiselle henkilölle hankalina ja epämiellyttävinä. (Parikka ym. 2020, 155—156.)

Erityisesti ystävyysuhteen luominen ikätovereihin on usein haastavaa. Lapsen on haastavaa odottaa vuoroaan, seurata leikkien tai toiminnan sääntöjä ja vastoinkäymisten kohtaaminen on vaikeaa. Impulssien hallinnan vaikeus aiheuttaa herkästi voimakkaita tunnereaktioita, joista seuraa helposti ristiriitaitilanteita. Tämä puolestaan voi saada aikaan esimerkiksi leikin ulkopuolelle jäämistä, joka aiheuttaa mielipahaa ja heikentää itsetuntoa. (ADHD-liitto 2021, 46.) Neuropiirteisen lapsen sosiaaliset taidot voivat olla alhaisemmat ikätasoon yleisesti verrattuna, jolloin sosiaaliin suhteisiin liittyvät asiat ovat keskimääräistä vaikeampia. Nämä haasteet aiheuttavat epäonnistumisen kokemuksia, jolloin lapsi voi kokea olevansa kelpaamaton tai huono ja oireet voidaan tulkita tahalliseksi epäsovivaksi käytökseksi. (Parikka ym. 2020, 16.)

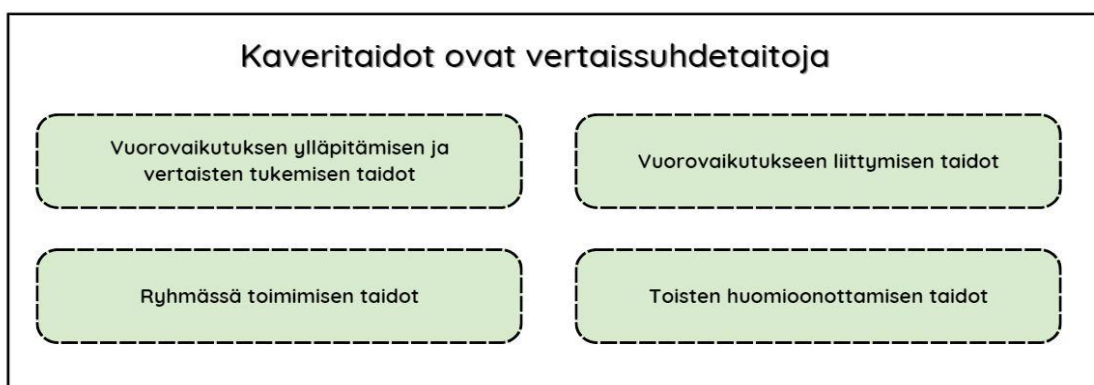
Vuorovaikutustavan erilaisuuden vuoksi kaverisuhteiden luominen on haastavaa erityisesti henkilöille, joilla on autismikirjon piirteitä. Sosiaalisen käyttäytymisen poikkeavuudet, tilanteiden hahmottamiseen, ilmeiden ja eleiden tulkitsemiseen, katsekontaktin ottamiseen, puheen ymmärtämiseen sekä toisten ymmärtämiseen liittyvät haasteet voivat vaikeuttaa kaverisuhteiden ylläpitämistä. Ikätovereista poikkeavat kiinnostuksen kohteet vaikeuttavat kaverisuhteiden luomista ja ylläpitämistä entisestään. (Greene 2022.)

4 Sosiaalisten taitojen tukeminen

4.1 Tunne- ja kaveritaidot

Tunteet ovat kehon ja mielen reaktioita erilaisiin ärsykkeisiin. Tunnetaitojen avulla tunnistetaan, säädellään ja ilmaistaan omia tunteita. Tunnetaidot liittyvät olennaisesti mielenterveyden tukemiseen ja ne edistävät hyvinvointia. (Seppänen 2021, 40—41.) Ihmissuhdetaidot, kyky empatiaan ja itsearvostus ovat myös kaikki tunnetaitoja (Hätönen, Kurki, Larri & Vuorilehto 2014, 35–37). Vaikka tunteiden säätelyllä onkin perinnöllisyyden ja kypsymisen muovaama tausta, muoutuu se kuitenkin vahvasti lapsen vuorovaikutuksessa vanhempiinsa ja ystäviinsä (Poijula 2018, 106).

Lapselle tulee mahdollistaa niin positiivisten kuin negatiivistenkin tunteiden kokeminen ja ilmaisu turvallisesti ja tuetusti. Lasta voidaan auttaa omien ja muiden tunnetilojen hahmottamisessa sanoittamalla niitä puhuen ja kuvia hyödyntäen. Mahdollisen tunnekuohun vallatessa lapsen, on tärkeää, että lapsi saa tilaisuuden rauhoittumiseen. Tilanteen rauhoituttua siihen johtaneet syyt on tärkeää käydä rauhassa läpi, sekä miettiä yhdessä, miten jatkossa voisi toimia vastaavassa tilanteessa. (Oksanen & Sollaavaara 2019, 171–175.) Lapsen kaveritaidot voidaan jaotella neljään osaan: vuorovaikutuksen ylläpitämiseen ja vertaisten tukemisen taitoihin, vuorovaikutukseen liittymisen taitoihin, ryhmässä toimimisen taitoihin sekä toisten huomioonottamisen taitoihin (kuvio 1). Lapsella voi olla edellä mainituissa osa-alueissa sekä vahvuuksia että heikkouksia. (Lautamo & Laaksonen 2018, 35.)

Kuvio 1. Kaveritaidot (Lautamo & Laaksonen 2017, 33).

Välttyäkseen ulkopuolelle jäämisen tunteesta lapsen tulee osata tehdä aloite toimintaan liittymiseen. Vuorovaikutukseen liittymisen taito on kykyä ilmaista toisille, että nämä ovat tervetulleita mukaan toimintaan. Toisten huomioon ottamisen taito vaatii kykyä asettua toisen asemaan, sekä kykyä ymmärtää ja hyväksyä erilaisuutta ja erilaisia näkökulmia. Vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taitoihin lukeutuvat kyky antaa ja vastaanottaa palautetta rakentavalla tavalla. Tähän puolestaan mahdolliset ristiriitatilanteet sovitteluineen tarjoavat oppimismahdollisuuksia. (Lautamo & Laaksonen 2018, 39–46.) Lapsen sosiaalinen kyvykkyys voi näyttäytyä erilaisena eri ympäristöissä, joista osa voi rajoittaa tai edistää lapsen sosiaalisia taitoja. Tästä syystä kaveritaitoja tulisi tarkastella aina laajemmasta näkökulmasta. (Neitola 2013, 101–103; Lautamo & Laaksonen 2018, 33).

Usein neuropiirteisellä henkilöllä on haasteita toisen asemaan asettumisessa sekä ilmeiden ja eleiden ymmärtämisessä, mikä johtaa helposti väärinkäsityksiin. Kuviossa 1 esitetyt kaveritaitojen osat ovat niitä, jotka ovat lähes poikkeuksetta haastavia neuropiirteiselle lapselle. Tällöin on tärkeää, että lapsi saa tukea niin sosiaaliseen vuorovaikutukseen kuin sosiaalisten suhteiden luomiseenkin. (Hietala & Lahti 2022, 187–188.) Sosiaalisten tilanteiden harjoittelu voi olla kuormittavaa neuropiirteiselle lapselle. Kuormitusta voi vähentää esimerkiksi huolehtimalla siitä, että lapsella on riittävästi taukoja sosiaalisesta kuormituksesta. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 235–239.)

4.2 Stressinhallintakeinot ja positiivinen pedagogiikka

Ihminen voi kokea stressiä, kun haasteet ja vaatimukset ylittävät tilanteeseen sopeutumiseen käytettävissä olevat yksilölliset voimavarat ja sietokyvyn. Tällöin ihminen kuormittuu. Stressin kokemiseen voivat johtaa myönteisetkin muutokset, itse ärsykkeen luonteella ei ole merkitystä vaan reaktiolla siihen. (Hätönen ym. 2014, 39–40; Mattila 2018.) Stressitilanteen käsitteleminen ja kokemuksille merkityksen antaminen vaikuttavat siihen, johtaako tilanne hyvinvoinnin parantumiseen vai heikentymiseen. Stressistä selviytymisestä koettu traumaperäinen kasvu voikin johtaa voimaantumisen kokemuksiin ja henkiseen kasvuun. (Pojula 2018, 185–186.)

Neuropiirteinen lapsi on erityisen altis kuormittumiselle. Tätä voi vähentää tunnistamalla kuormitusta lisäävät asiat ja pyrkimällä vähentämään niitä. Kuormittuminen ja stressireaktio heijastuvat myös kaverisuhteisiin ja muihin sosiaalisiin tilanteisiin. (Savikuja & Puustjärvi 2022, 108.) Neuropiirteisellä lapsella esiintyvistä oireilusta erityisesti tic-oireet voivat voimistua stressin myötä. Stressiä ja kuormitusta voi vähentää esimerkiksi tilanteiden ennakoimisella sekä säännöllisellä arjen rytmillä. (Savikuja ym. 2017, 142—143.) Tunnesäätely toimii myös yhtenä selviytymiskeinoista vaikeissa ja stressaavissa tilanteissa (Poijula 2018, 105). Yksilöllisiä coping- eli hallintakeinoja voidaan opettaa lapselle helpottamaan stressiä aiheuttavia tilanteita. Esimerkiksi kuormittavien aistiärsykkeiden estäminen kuulokkeilla ja hengitysharjoitukset ovat esimerkkejä hallintakeinoista. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 89.)

Positiivisesta psykologiasta omaksi osa-alueekseen eriytynyt positiivinen pedagogiikka pyrkii huomaamaan hyvän lapsessa ja hänen toimissaan. Keskeistä on puutteisiin, heikkouksiin ja epäkohtiin keskittyvän ajattelutavan ohjaaminen onnistumisiin, ja niistä annettavaan positiiviseen palautteeseen. Oleellista on tarjota keinoja hyvän resilienssin, eli henkisen sietokyvyn ja palautumiskyvyn, vahvistamiseen vaikeiden ja haastavien tilanteiden varalle. (Avola & Pentikäinen 2020, luvut 1.1 ja 1.2.) Resilienssin vahvistamisella pyritään auttamaan neuropiirteisistä lasta kohtaamaan arjen haasteet keinoilla, jotka vahvistavat selviytymistä. (Mannström & Virtanen 2022, 241—242.)

4.3 Toiminnanohjauksen tukeminen

Toiminnanohjauksen avulla ihminen pystyy toimimaan suunnitellusti sisäisten tai ulkoisten ärsykkeiden häiritsemättä (Diamond 2013, 135). Toiminnanohjauksen taidot ovat välttämättömiä arjen tilanteissa selviytymiseen. Suuri osa neuropsykiatristen piirteiden ydinoireista on jossain määrin liitännäisiä toiminnanohjauksen haasteisiin. (Puustjärvi, Savikuja, Virtanen & Mannström 2022, 134.) Toiminnanohjauksessa tarvittavat taidot voidaan jakaa aloitteellisuuteen, joustavuuteen, suunnitteluun, käyttäytymisen säätelyyn, organisointikykyyn sekä palautteen vastaanottamiseen ja sen hyödyntämiseen. Näitä taitoja hyödyntämällä lapsi osaa asettaa itselleen tavoitteita ja suunnitella toimintansa. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 62–65.)

Neuropiirteisen henkilön toiminnanohjausta voidaan tukea monin tavoin. Tukitoimet ovat yksilöllisiä, eikä kaikki tavat toimia sovi kaikille. Kuitenkin yleisesti neuropiirteiset henkilöt hyötyvät selkeistä rutiineista, säännöistä ja toimintatavoista. Johdonmukaisuus, selkeys ja ennakointi ovat tärkeitä tekijöitä esimerkiksi ohjeiden ymmärtämisessä ja noudattamisessa, sekä siirtymissä. (Jännti 2019, 313—314.) Erilaisilla toiminnanohjauksen apukeinoilla, kuten esimerkiksi sosiaalisilla tarinoilla, voi etukäteen valmistautua tilanteisiin. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 235—239.) Sosiaaliset tarinat ovat yksinkertaisia ja lyhyitä tarinoita, joiden avulla avataan erilaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteita, ja niissä oletettuja toiminta- ja käyttäytymismalleja (Heikura-Pulkinen & Kujanpää 2006, 16—17, 21).

Arjen sujumuuden lisäämiseksi tulisi ensisijaisesti kuitenkin vahvistaa lapsen toimintakykyä, johon vaikuttavat muun muassa vireystila, motivaatio ja toimintaympäristö. Riittävä uni, liikunta ja monipuolinen ravitsemus tukevat toimintakykyä. Toimintakyvyn eri osa-alueita vahvistamalla neuropiirteinen lapsi saa onnistumisen kokemuksia, jotka vahvistavat itsetuntoa, joka tukee toiminnanohjausta. (Puustjärvi ym. 2022, 135—136.)

Toiminnanohjauksessa neuropiirteistä lasta auttaa myös ajan kulun visuaalinen hahmottaminen, syy-seuraussuhteiden avaaminen sekä päivän ja ohjeistusten osiin pilkkominen. Pilkotut ohjeet tekevät toiminnasta helpommin lähestyttävämman ja toteutettavamman. Lapsen on helpompi sitoutua toimintaan, kun hän tietää, mitä sillä tavoitellaan, ja miten tilanne etenee. Muutostilanteita ja toimintojen välisiä siirtymätilanteita voidaan helpottaa vaiheittaisella, strukturoidulla ja selkeällä ohjauksella. Tietyllä tavalla toistuvat rutiinit sekä riittävä aika helpottavat toiminnanohjausta. Positiivinen palaute ja palkitseminen toimivat myös keinoina, joilla lapsen toimintaa voidaan ohjata ja auttaa tätä myönteisen minäkuvan rakentamisessa. Lapsen tulee kuitenkin tunnistaa, mistä toiminnasta hän on saanut palkinnon tai kehuja, joten palautteen ajoituksella on merkitystä. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 65—68, 69—73, 75—79.) Lisäksi puhetta tukeva, korvaava tai täydentävä kommunikaatio, AAC, tukee toiminnanohjausta ja vuorovaikutusta (Oksanen & Sollasvaara 2019, 157; Papunet 2022).

5 Aiheesta aiemmin tehdyt tutkimukset ja opinnäytetyöt

Ryynänen (2021, 3) perehtyi opinnäytetyössään erityisesti neuropiirteisten alakouluikäisten lasten kaveritaitojen vahvistamiseen, positiiviseen psykologiaan ja sosiaaliseen kompetenssiin. Tavoitteena opinnäytetyölle oli tuottaa työväline, joka tukisi lapsen minäkuvaa, itsetuntoa ja minäpystyvyyden tunnetta. Opinnäytetyön tuotoksena valmistui Kaveruuden nelikentät -niminen työkalu, sekä käyttöopas työkalun käyttöön. Toiminnallinen opinnäytetyö oli toimeksianto Honkalampi-säätiön Kaveripari- hankkeelta. Ryynäsen opinnäytetyö kytkeytyy omaan opinnäytetyöhömmä yhteisellä toimeksiantajalla ja toimeksiantajan tarpeella tuottaa toimintaan konkreettisia työvälineitä. Vaikka toimeksiantajamme oli sama, kohderyhmämme oli eri. Opinnäytetyömme tuotos sisältää myös Ryynäsen tuottaman työvälineen.

Junttila (2010, 7—8, 54—55) tarkasteli väitöskirjassaan kouluikäisten lasten ja nuorten yksinäisyyden ja sosiaalisen kompetenssin mittaamista, tutkien myös niiden välillä vallitsevia yhteyksiä. Vuosina 2000–2004 kerätty aineisto oli kerätty niin lapsilta itseltään kuin heidän vanhemmiltaan ja opettajiltaan. Eräänä merkittävänä huomiona tutkimuksessa havaittiin selkeä yhteys ikätovereiden arvioiman heikon sosiaalisen kompetenssin, sekä lapsen itsensä arvioiman yksinäisyyden tunteen välillä. Junttilan tutkimus osoittaa, että yksinäisyyden taustatekijöihin voi vaikuttaa kaveritaitoja tukemalla. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli vahvistaa kaveripari-ohjaajien osaamista kaveritaitojen tukemiseen. Kaveritaitojen vahvistaminen vähentää yksinäisyyttä, jota erityisesti neuropiirteiset lapset kokevat.

Psykologian väitöstutkimuksessaan Paananen (2019, 5, 22) tutki kolmen, vuosina 2013–2015 toteutetun SELDI-tutkimushankkeen (Self-Efficacy and Learning Disabilities Intervention) osatutkimuksen tulosten kautta alakouluikäisten lasten itsesäätelyn minäpystyvyyttä sekä taitojen kehittymistä. Paananen osoitti lasten kykenevän arvioimaan oppimistilanteissa kykyjään ja kokemuksiaan oman toimintansa ja tarkkaavaisuutensa säätelyssä. Toisaalta tutkimuksessa osoitettiin akateemisten perustaitojen vaikeuksien ja tarkkaavaisuuden ongelmien altistavan lapset kokemuksille, jotka eivät vahvasta luottamuksesta hallita oppimistilanteita.

Malesialaisessa kvasitutkimuksessa Ong ym. (2021) arvioivat vanhempien avustamaa CFT (kognitiivinen funktionaalinen terapia) interventiota, jolla pyrittiin vahvistamaan 7–12 vuotiaista autismikirjon lapsista koostuvan 30 hengen ryhmän sosiaalisia taitoja ja ystävyyden laatua. 12 viikkoa kestäneen tutkimusjakson aikana kokeiden vaikuttavuutta tutkittiin yhdistämällä tiedonkeruuseen kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia lähestymistapoja. Lapsille opettavien taitojen joukossa olivat muun muassa kommunikointitaidot ja ryhmään liittyminen. Sosiaalisissa taidoissa havaitun kehityksen uskottavaksi tai todennäköiseksi syyksi nähtiin esimerkiksi se, että lapset harjaantuivat tarkkaan suunniteltujen harjoitteiden aikana huomaamaan sosiaalisia vihjeitä siitä, milloin on oikea aika ja paikka ystäväysty. Lapset oppivat myös huomaamaan, millä keinoilla voi ilmaista halukkuutensa liittyä leikkiin mukaan harjoittaessaan taitojaan vertaisensa joukossa.

Laaksonen (2010, 6—8, 14) käsittelee artikkelissaan lasten vuorovaikutustaitojen merkitystä, keskittyen ensisijaisesti siihen, millaisin menetelmin ja millaisilla käsitteillä niitä on tutkittu eri tieteenaloilla. Laaksosen kirjoittaa, että tutkimusten mukaan lasten vuorovaikutustaitoja tutkitaan useimmiten käyttäytymiseen pohjaavilla menetelmillä ja erilaisilla mittaus- ja arviointimenetelmillä. Artikkelissa kerrotaan myös, että vertaisryhmästä syrjäytymistä voi seurata negatiivinen kierre. Positiivisilla vertaissuhteilla sitä vastoin on myönteinen vaikutus lapsen minäkuvaan ja vuorovaikutustaitoihin.

Vuorinen, Eerikivi & Uusitalo-Malmivaara (2019, 45—54) käsittelevät artikkelissaan eteläsuomalaisessa kouluympäristössä toteutettua positiivisen pedagogiikan interventiota, joka oli kestoltaan 16 viikkoa. Interventio keskittyi vahvasti erityistä tukea tarvitsevien lasten sosiaaliseen osallistumiseen heidän ollessaan lähtökohtaisestikin suuremmassa riskissä ulkopuolelle jäämiseen sosiaalisten taitojen haasteiden takia. Luonteenvahvuuksien opettaminen ja niiden hyödyntäminen niin oppimisen, hyvinvoinnin kuin sosiaalisten taitojenkin edistämiseksi tuotti useita positiivisia tuloksia intervention aikana. Vuorovaikutus parani yleisesti ottaen niin lasten ja opettajien kuin lasten keskinäisessäkin vuorovaikutuksessa, minkä lisäksi pojilla todettiin aggressiivisuuden vähentyneen.

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

6.1 Toimeksiantaja

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä Honkalampi-säätiön Kaveripari-hankkeelle (kuva 1). Kaveripari-hanke on erityisen tuen tarpeessa olevien 8–12- vuotiaiden lasten vapaa-ajan toimintaa. Toiminnan tarkoituksena on ohjaajan tuella vahvistaa kaveri- ja vuorovaikutustaitoja. Hankkeen tarkoituksena on löytää ratkaisuja erityislasten kokemaan yksinäisyyteen sekä kaveritaitojen vahvistamiseen. (Honkalampi-säätiö 2022.)

Kuva 1. Kaveripari- hankkeen logo. (Kuva: Kaveripari-hanke.)

Kaveripari-toimintaan osallistuva lapsi harjoittelee kaveritaitoja ohjattujen tapaamisten yhteydessä, tekemällä ja kokemalla. Tavoitteena on saada lisättyä lasten onnistumisia kaverisuhteissa. Yhtä lailla tärkeässä roolissa on perheen keinoja vahvistaminen lapsen ohjaamiseen ja kaveritaitojen tukemiseen liittyen. Perheitä tuetaan hankkeen aikana vertaistukimahdollisuuksilla. Hanke tukee ammatti- ja vapaa-ajan toimijoita tuomalla heille konkreettisia keinoja ja tietoa neuropsykiatrisista piirteistä, sekä niiden vaikutuksista kaveritaitoihin. (Honkalampi-säätiö 2022.)

6.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Vilkan (2021, 32—34) mukaan opinnäytetyö voi liittyä laajempaan projektiin, kuten työelämälähtöiseen hankkeeseen. Konkreettinen kehittämistoiminta ja tutkimuksellinen lähestymistapa yhdistyvät toiminnallisessa opinnäytetyössä, jolloin työn tuotoksena on esimerkiksi selkeään tarpeeseen kehitetty opas. Koska

Kaveriparitoiminta on vielä verrattain uusi toimintamuoto, siihen tarvittiin lisää konkreettisia työvälineitä toiminnan ohjaajien tueksi.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli vahvistaa kaveriparitoimintaa toteuttavien henkilöiden osaamista neuropiirteisten lasten kaveritaitojen tukemiseen. Kaveritaitoja tukemalla pyritään vähentämään neuropiirteisten lasten kokemaa yksinäisyyttä. Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa konkreettinen työväline kaveripari- toimintaa toteuttavien henkilöiden tueksi. Opinnäytetyön tuotoksena kehitettiin ohjaajan opas, jonka avulla voidaan vahvistaa niiden henkilöiden osaamista, jotka toteuttavat kaveripari- toimintaa. Kaveripari- toiminta vahvistaa neuropiirteisten lasten kaveritaitoja.

7 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyön toteuttamiseen vaikuttavat opinnäytetyön tekijät, oppilaitoksen vaatimukset, toimeksiantaja ja kohderyhmän tarpeet (Vilkkä & Airaksinen 2003, 57). Opinnäytetyömme oli toimeksiannon mukaisesti toiminnallinen opinnäytetyö. Idea tuotoksesta tuli toimeksiantajan tarpeesta. Aihe herätti meissä ammatillista mielenkiintoa ja oli meille ajankohtainen tapa täydentää työelämässä kertynyttä osaamista. Opinnäytetyömme tuotoksena syntyi ohjaajan opas kaveriparitoimintaan. Oppaassa on perustietoa neuropsykiatrisista piirteistä ja siitä, mitä neuropiirteisten lasten ohjaamisessa on tärkeää huomioida. Opinnäytetyön toiminnallisuus muodostui hankkeen yhteistyökumppaneille pidetystä learning cafe -menetelmän elementtejä sisältäneestä toteutetusta verkkokyselystä. Toiminnallisuutta tukivat myös oppaan kehittäminen ja arviointi yhteistyössä toimeksiantajan kanssa.

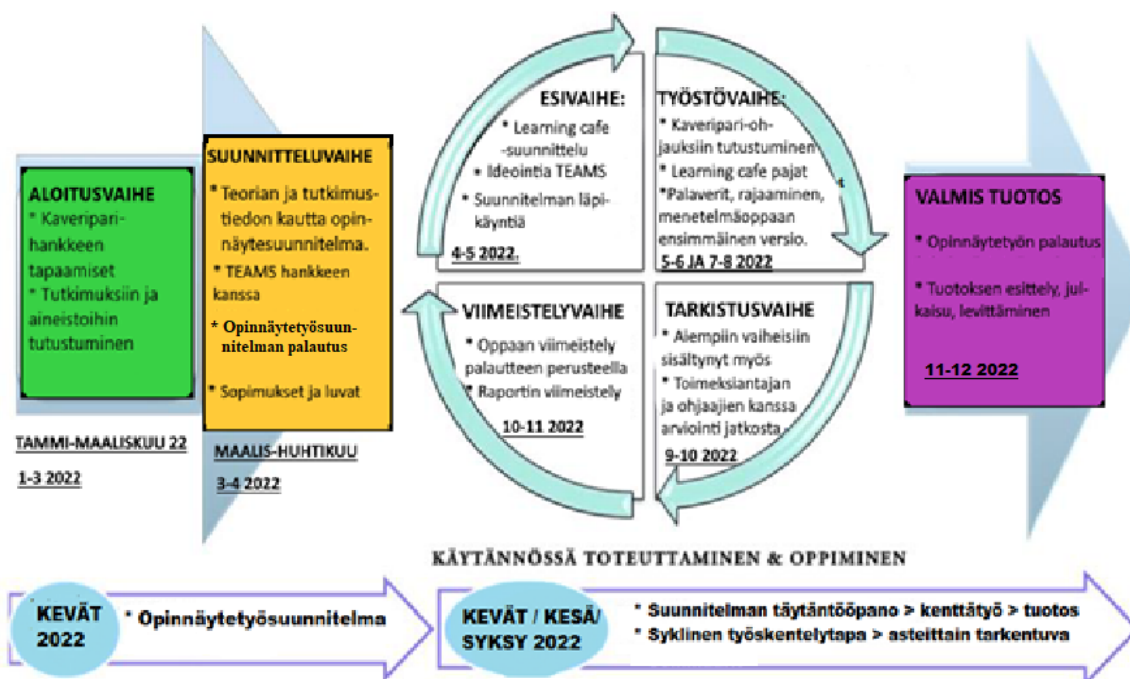
Tuotos ja raportointi muodostavat toiminnallisen opinnäytetyön lopputuloksen. Toimiakseen osoituksena opinnäytetyön tekijöiden ammatillisesta osaamisesta, tulisi tuotoksen sekä opinnäytetyön raportoinnin olla yhteneväisiä. (Vilkkä 2021, 34.) Tietoperusta loi opinnäytetyölle ammatillisen viitekehyksen, joka tuki tuotosta. Tässä opinnäytetyössä viitekehyksenä olivat neuropsykiatriset piirteet,

tunnetaidot, kaveritaidot, positiivinen pedagogiikka, stressinhallintakeinot sekä toiminnanohjauksen tukeminen.

7.2 Opinnäytetyötä ohjaava prosessimalli

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää uusi, konkreettinen työväline kaveriparitoimintaan. Tästä syystä käytimme opinnäytetyötämme ohjaavana prosessimallina Salosen (2013) konstruktivistista mallia. Konstruktivistisen mallin mukaisesti kehittämistoiminnan riittävä menetelmäosaaminen tukee kehittämistyön etenemistä ja hallintaa. Prosessimalli koostuu huolellisesta suunnittelusta, vaiheistuksesta, osallistamisesta, tutkimuksellisesta kehittämisotteesta sekä reflektioivasta työotteesta. (Salonen 2013,16.) Malli etenee vaiheittain, joita ovat aloitus-, suunnittelu-, esi-, työstämis-, tarkistus- ja viimeistelyvaihe. Vaiheiden kautta muotoutuu valmis tuotos, jolloin se on valmis esiteltäväksi (kuvio 2). (Salonen 2013,17–19.)

Opinnäytetyöprosessimme eteni mallin vaiheiden mukaisesti (kuvio 2). Koimme konstruktivistisen mallin sopivan prosessiimme kuitenkin vain osittain. Salosen (2013 16, 18) mukaan konstruktivistisessa mallissa toimijat osallistetaan ja sitoutetaan hankkeeseen alusta alkaen. Yhteinen, avoin keskustelu ja reflektointi ovat jatkuvan arvioinnin lisäksi tärkeä osa prosessin kaikkia vaiheita. Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti toimijat olisivat osallistuneet enemmän tuotoksen sisällön suunnitteluun, jolloin osallisuus ja sitoutuminen olisivat toteutuneet paremmin. Emme kuitenkaan kokeneet tarpeelliseksi vaihtaa prosessia ohjaavaa mallia enää tässä vaiheessa, vaan hyväksyimme kehittämistyön mukanaan tuomat muutokset. Sen lisäksi prosessimme ei edennyt esimerkiksi lineaarisen mallin mukaisesti, vaan jouduimme välillä palaamaan edellisiin prosessin vaiheisiin.

Kuvio 2. Konstruktivistinen malli Salosta mukailien (Salonen 2013, 20).

7.3 Tiedonhankinnan menetelmät

Teoreettinen viitekehys on opinnäytetyön perusta, joten tiedonhankinnan on oltava perusteltua ja vaatimusten mukaista. Tiedonhankinnan menetelminä kehittämistyössä käytetään tutkimuksellisia menetelmiä, joiden on tarkoituksenmukaisia. Usein tiedonkeruun menetelminä käytetään esimerkiksi havainnointia ja tutkittua tietoa. (Salonen 2013, 23.) Aiheeseen liittyvän kirjallisuuden rajaus on ensimmäinen vaihe tiedonhankinnassa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 11). Kirjallisuuden rajauksen jälkeen tarkoituksenamme oli osallistua kaveriparitapaamiseen. Tapaamisessa tavoitteenamme olisi ollut ohjaajien toiminnan havainnointi lasten vuorovaikutustilanteiden tukemiseen liittyen. Havainnointia olimme käyttäneet tiedonkeruumenetelmänä, jonka avulla tietoa olisi koottu seuraamalla tutkittavaa ilmiötä (Saaranen- Kauppinen & Puusniekka 2006). Covid-19 pandemian vuoksi emme kuitenkaan päässeet osallistumaan tapaamiseen, jolloin emme voineet myöskään tehdä havaintoja tuotoksemme sisältöä varten.

Learning cafe eli oppimiskahvila on menetelmä, joka soveltuu työelämän kehittämiseen. Yhteistoimintamenetelmä on tarkoitettu keskusteluun, tiedon luomiseen sekä tiedon siirtämiseen. Menetelmää hyödyntäen omat ideat ja näkemykset tuodaan esille. Keskustelussa etsitään yhteisymmärrystä sekä ratkaisuja, eli

ideoidaan ja opitaan uutta. (Innokylä 2022.) Kehittämistoiminnassa lähtökoh-
tana on käytännön tarve, joka ohjaa tiedon tuottamista. Tarkoituksenamme oli
käyttää oppimiskahvilaa tiedon tuottamisen välineenä. Tavoitteenamme oli
saada menetelmän avulla tietoa siitä, millaisia toiveita, ideoita ja tarpeita ohjaa-
jilla menetelmäoppaaseen on. Aikataulullisista ja toimeksiantajan toiveesta joh-
tuen jouduimme kuitenkin muuttamaan alkuperäistä suunnitelmaa learning cafe
-työpajan toteuttamisesta. Päädyimme toteuttamaan learning cafe elementtejä
sisältävän sähköisen itsenäisesti täytettävän Padlet- kyselyn verkossa hank-
kiaksemme tarvittavan tiedon tuotoksen tekemistä varten.

Vilka & Airaksinen (2003, 19—21) toteavat, että toiminnallisen opinnäytetyön
tuotos pohjautuu reflektiopäiväkirjan muistiinpanoihin. Päiväkirjan tarkoituksena
on toimia muistin tukena opinnäytetyöprosessissa. Hyvään opinnäytetyöpäivä-
kirjaan kirjataan ylös omia pohdintoja ja ideoita, keskusteluissa nousseita näkö-
kulmia sekä muistiinpanoja eri lähdemateriaaleista. Tavoitteenamme opinnäyte-
työn päiväkirjan pitämiseen oli tuoda prosessiin arvokasta tietoa omista pohdin-
noistamme, keskustelluista asioista sekä uusia näkökulmia ja ideoita. Reflek-
tointi tuki myös ammatillista kasvuamme. Tiedonhankinnan lisäksi opinnäytetyö-
päiväkirja toimi arvioinnin välineenä. Reflektiopäiväkirjojen lisäksi päätimme
hyödyntää Microsoft Teams-alustaa, jotta pohdintamme ja valintamme taltioitui-
sivat päivämäärineen myöhempää tarkastelua varten.

7.4 Osallistamisen menetelmät

Osallistamisen avulla on tarkoitus luoda mahdollisuuksia, joita hyödyntää osal-
listumisen kautta. Osallistujille tarjotaan mahdollisuus vaikuttaa suunnitteluun,
päätöksentekoon ja toiminnan valmisteluun jo heti toiminnan alkuvaiheessa.
Osallistamalla kohderyhmää, heidän tarpeensa saadaan esille selvemmin, an-
taen toiminnalle selkeät tavoitteet. Kehittämistyö on myös sosiaalinen prosessi,
jossa keskeistä on kohderyhmän aktiivinen osallistuminen sekä dialoginen vuo-
rovaikutus. (Toikko & Rantanen 2009, 89—90.) Tarkoituksenamme oli, että koh-
deryhmämme, kaveripari-ohjaajat, olisivat olleet suurempi osa prosessiamme
alusta saakka. Tällöin olisimme saaneet luotua dialogisen vuorovaikutussuh-
teen osallisuuden varmistamiseksi. Tavoitteenamme oli dialogisen vuorovaiku-
tussuhteen avulla saavuttaa tiedonkeruumenetelmille asetetut tavoitteemme.

Hankkeen työntekijät ovat toteuttaneet ja samalla kehittäneet kaveripari-toimintaa, joten pieni osa kohderyhmäämme oli periaatteessa mukana koko prosessin ajan. Hankkeen alkuvaiheessa hankkeen työntekijät ovat testanneet kaveripari-toimintaa, jolloin myös he itse olivat osa kohderyhmäämme.

Learning cafe -menetelmää voidaan tiedonhankinnan menetelmän lisäksi käyttää osallistamisen menetelmänä (Salonen 2013, 22). Suunnitellun työpajan avulla olisimme halunneet saada arvokasta tietoa siitä, millaista tietoa oppaan tulisi sisältää. Omien kokemusten jakaminen olisi voinut tuoda vielä lisää uusia ideoita yhteenkuuluvuuden tunteen lisäksi. Toteuttamamme learning cafe elementtejä sisältävä verkkototeutus jätti kohderyhmän osallistamisen varsin vähäiseksi. Saimme tarvitsemamme tiedon tällaisella poikkeavallakin menetelmällä, mutta tavoittelemamme dialoginen vuorovaikutus jäi toteutustavan vuoksi saavuttamatta.

7.5 Arvioinnin menetelmät

Kehittämistyössä arviointia tehdään alusta loppuun saakka, ja se onkin tärkeä osa kehittämistyön prosessia. Loppuarvioinnin tarkoituksena on tuoda ilmi se, miten asetetut tavoitteet saavutettiin. Arvioitavia asioita ovat suunnittelu, tavoitteet ja niiden saavuttaminen, menetelmät, toimintavaihe sekä lopputulos. Arvioinnin avulla kehittämistä voidaan muuttaa vastaamaan tarpeita paremmin. Toimintaa tarkastellaan suhteessa tavoitteisiin kriittisesti yhdessä eri toimijoiden kanssa. Arvioinnin menetelminä toimivat kyselyt ja havainnointi. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 47—48; Toikko & Rantanen 2009, 82—83.) Olennainen osa opinnäytetyöprosessimme arviointia oli avoin keskustelu ja väliarviointien pyytäminen toimeksiantajalta. Palautekeskustelussa palautetta annetaan kehittämisen pohjaksi (Opintokeskus Sivis 2022). Tavoittelimme väliarvioinneilla tietoa siitä, etenikö prosessimme haluttuun suuntaan sekä siitä, vastasiko suunnitelmamme oppaasta toimeksiantoa. Saadun palautteen ja oman reflektiomme myötä, pystyimme muokkaamaan suunnitelmaamme saavuttaaksemme opinnäytetyötämme kohtaan asetetut tavoitteet.

Kolmitahoinen, formatiivisen arvioinnin menetelmä on prosessin aikana ja oppimista varten tehtävää arviointia. Suunnitellulla formatiivisella arvioinnilla on

selkeä tavoite. Arvioinnin avulla sisältöjä voidaan mukauttaa siten, että ne sopivat parhaiten tarkoitukseensa. (OECD 2005, 21—23.) Käytimme formatiivisen arvioinnin menetelmää osana tuotoksemme arviointiprosessia, jotta tuotoksemme vastaisi parhaiten toimeksiantajan tarpeeseen. Arviointiin osallistuivat lisäksi toimeksiantaja sekä heidän yhteistyökumppaneitaan. Kolmitahoisen arvioinnin tarkoitus prosessissamme oli tuoda ilmi viimeiset parannusehdotukset tuotoksestamme. Varsinkin yhteistyökumppaneilta saadun palautteen jälkeen, pystyimme vielä muokkaamaan tuotosta palvelemaan tarkoitustaan paremmin. Lisäksi saatujen palautteiden avulla saimme muokattua tuotoksemme visuaalisen ilmeen saavutettavampaan muotoon.

Arviointivaiheeseen sisältyy myös opinnäytetyön loppuraportti, jossa kehittämisprosessin kulku avataan vaiheittain. Samalla luodaan kokonaiskäsitys kehittämistyöstä. Vaiheeseen kuuluu olennaisesti reflektiivinen näkemys kehittämisprosessin vaiheista. (Salonen 2013, 64—65.) Loppuraporttia kirjoittaessamme hyödynsimme sekä reflektiopäiväkirjojemme että Teams- alustalle luomiamme muistiinpanoja. Tarkoituksenamme oli arvioida kriittisesti opinnäytetyömme prosessin onnistumista, sekä sen eri vaiheita.

8 Opinnäytetyöprosessi

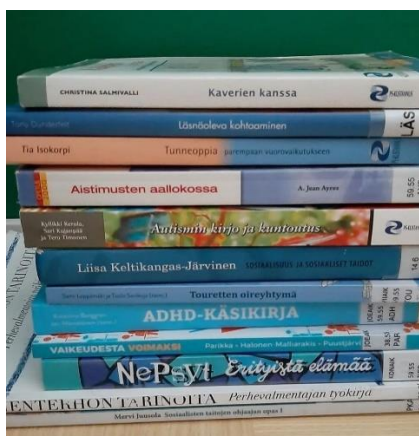
8.1 Aloitusvaihe

Aloitusvaihe alkaa idealla aiheesta. Kehittämistyön ideaan sisältyy kehittämisen tarve, alustava kehittämistehtävä, toimintaympäristö sekä suunnitelma mukana olevista toimijoista. Aloittamisvaihe vaatii avointa keskustelua ja sitoutumista toimijoiden välille työskentelyn onnistumisen takaamiseksi. On tärkeää rajata aihe realistisesti ja käytettävissä olevat resurssit huomioiden. (Salonen 2013,17.) Aloitusvaiheessa tammikuussa 2022 aloimme pohtimaan aihetta, josta teki- simme opinnäytetyön. Halusimme molemmat opinnäytetyömme aiheen liittyvän jollain tavalla erityistä tukea tarvitseviin henkilöihin. Huomasimme, että Kaveri- pari-hanke etsii toiminnallisen opinnäytetyön toteuttajaa ja otimme projektipääl- likkөөn yhteyttä tammikuun lopulla sopiaksemme yhteistyöstä. Yhteistyömme

alkoi keskustelulla toimeksiantajan kanssa selvittääksemme molempien osapuolten tarpeet ja toiveet yhteistyön suhteen.

Aiheeksi rajautui neuropiirteisten lasten kaveritaitojen vahvistaminen. Valitsimme yhdessä toiminnallisen opinnäytetyön tuotokseksi menetelmäoppaan kaveriparihajaajille. Kävimme tarkempaa keskustelua toimeksiantajan kanssa opinnäytetyön tarkoituksesta, sekä rajasimme aihetta ja käsitteitä opinnäytetyön raportointia varten. Keskustelimme muun muassa siitä, kuinka neuropiirteiset lapset kokevat usein huonommuutta sekä siitä, kuinka haasteet kaveritaidoissa aiheuttavat kaverisuhteiden ulkopuolelle jäämistä ja yksinäisyyden kokemista. Saimme mahdollisuuden osallistua Kaveripari-hankkeen avoimeen Microsoft Teams-etäinfoon, saadaksemme vielä yhden näkökulman lisää hankkeen toiminnasta. Loimme tässä vaiheessa yhteydenpitoa ja tiedostojen hallintaa varten yhteisen Teams-alustan, johon samalla tallensimme prosessin etenemistä ja tehtyjä valintoja päiväkirjamaisesti.

Käynnistimme tiedonhankinnan prosessin perehtymällä aiheeseen. Etsimme ja valitsimme sopivaa lähdekirjallisuutta, jonka jälkeen aloimme kirjoittamaan teoriaperustaa. Opinnäytetyöprosessin aikana etsimme tietoa neuropsykiatrisista piirteistä ja niiden vaikutuksesta sosiaalsiin suhteisiin ja kaveritaitoihin, sekä menetelmiä niiden tukemiseen ja vahvistamiseen. Erilaiset arviointimenetelmät olivat käytössä kaikissa opinnäytetyöprosessin vaiheissa. Toimeksiantajan kanssa käydyt keskustelut auttoivat meitä arvioimaan prosessin etenemistä heti alusta lähtien, jolloin pystyimme varmistumaan suunnitelmamme vastaavan toimeksiantajan tarpeita. Keskustelut toimivat arvioinnin välineenä myös suunnitelluvaiheessa.

Kuva 2. Perehtymistä lähdekirjallisuuteen (Kuva: Stina Hankilanoja).

8.2 Suunnitteluvaihe

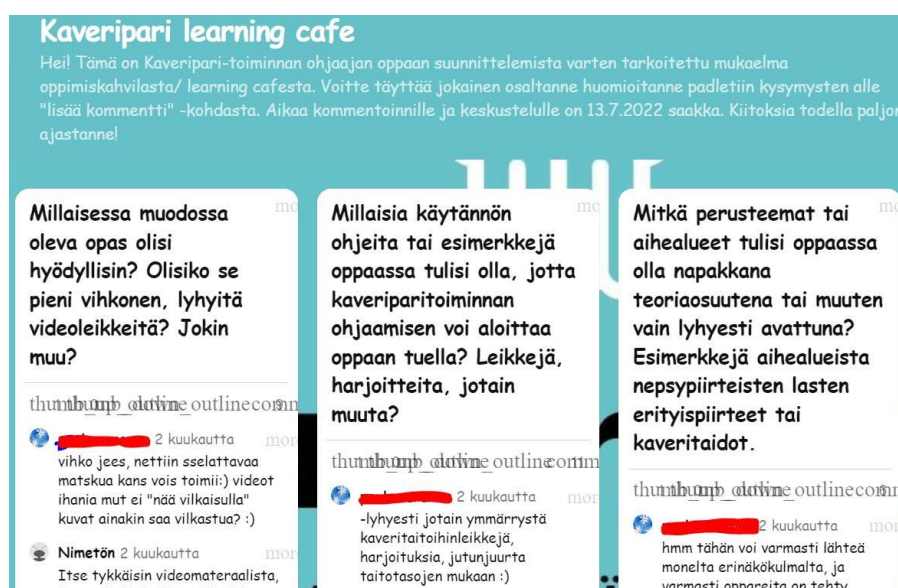
Suunnitteluvaiheessa tehdään kirjallinen kehittämissuunnitelma, ja meidän prosessissamme siis opinnäytetyösuunnitelma. Suunnitelmaan kirjattiin kehittämistyön tavoitteet, toimintaympäristö, vaiheet, toimijat, tiedonkeruumenetelmät, dokumentoinnin tavat sekä niiden käsittely. Oleellista kehittämistyössä on muistaa se, että suunnitelman ei tarvitse olla täysin valmis tai toteutua täysin suunnitellusti, vaan se täydentyy prosessin aikana. (Salonen 2013,17.) Yhteistyömme toimeksiantajan kanssa jatkui opinnäytetyön aihetta ja käsitteitä rajaten sekä täsmentäen. Pidimme toimeksiantajan kanssa etätapaamisia tarpeen mukaan. Tapaamisissa tarkensimme aikatauluja ja tavoitteita, sekä pohdimme ja arvioimme, millainen sisältö tuotoksessa on oleellista ja tärkeää. Päävastuu työstä ja sen etenemisestä oli kuitenkin meillä.

Huhtikuussa 2022 pidimme toimeksiantajan kanssa palaverin, jossa suunnitelimme tuotostamme varten toteutettavan tiedonkeruun menetelmän learning cafen teemoja ja toteutusta. Päädyimme toimeksiantajan toiveesta ja aikataulullisista syistä toteuttamaan learning cafe -menetelmän elementtejä sisältävän kyselyn Jamboard-alustalla. Alusta jouduttiin kuitenkin teknisistä syistä vaihtamaan. Tarkoituksenamme oli, että saisimme tietoa siitä, millaisia toiveita, ideoita ja tarpeita ohjaajilla menetelmäoppaaseen olisi. Teimme toimeksiantosopimuksen ja hoidimme tutkimusluvut kuntoon, kun olimme saaneet hyväksynnän opinnäytetyön suunnitelmallemme.

8.3 Esivaihe

Suunnitelman tekemisen jälkeen siirrytään itse työskentelyyn. Ajallisesti kenties lyhytkin työskentelyn esivaihe koostuu lähinnä suunnitelman nopeasta läpilyvystä ja yhteisistä järjestelyistä tulevan työskentelyn pohjustamiseksi. (Salonen 2013,17.) Suunnitteluvaihe ja esivaihe menivät opinnäytetyöprosessissamme limittäin, saatuamme jo hyväksynnän opinnäytetyön suunnitelmalle huhtikuussa. Jouduimme kuitenkin odottamaan sopimusten allekirjoittamista kesäkuulle saakka.

Aikataulun viivästyttyä emme päässeet innostamaan kyselymme osallistujia, vaan toimeksiantaja joutui ottamaan sitä enemmän vastuulleen. Suunnitellemamme Jamboard vaihtui teknisistä syistä Padlet- alustalla toteutetuksi työskentelyksi. Valmisteltumme kyselyn jätimme sen toimeksiantajalle kommentoitavaksi, sekä muokkasimme asiaankuuluvan saatekirjeen sähköpostiin (liite 1). Toimeksiantajamme toteutti saatekirjeen ja kyselyn välittämisen yhteistyötahoilleen, jotta se tavoittaisi mahdollisimman monta vastaajaa. Samalla kyselyyn vastaaminen päätettiin yhdessä toimeksiantajan kanssa mahdollistaa siten, että vastaajat saivat vastata siihen oman aikataulunsa mukaisesti kesälomakauden aikana. Kyselyssä halusimme saada selville muun muassa sen, missä muodossa opas olisi helpoin käyttää sekä millaista tietoa ja harjoitteita siinä olisi hyvä olla (kuva 3).

Kuva 3. Padlet- kysely (Kuva: Topi Nevalainen).

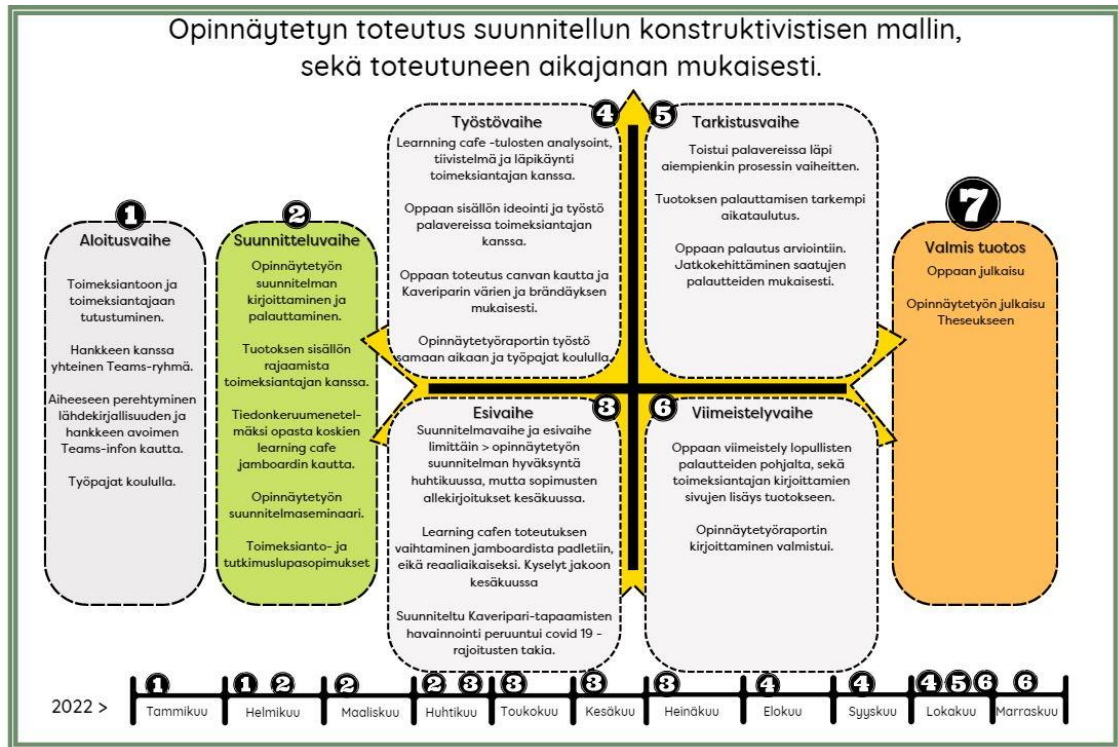
Olimme myös suunnitelleet käyttävämmä tiedonhankinnan menetelmänä kaveriparitapaamisten havainnointia, jotta saisimme konkreettista tietoa siitä, millä keinoin voisimme tukea ohjaajia oppaamme avulla. Tarkoituksenamme oli havainnoida lasten välisen vuorovaikutuksen tukemista, jotta osaisimme valita mahdollisimman konkreettisia menetelmiä oppaaseen. Tehtyjä havaintoja olisimme hyödyntäneet tuotoksen sisällön suunnittelussa ja rajaamisessa. Osallistavaan arviointiin aioimme käyttää learning cafe -menetelmää. Menetelmän avulla olisimme halunneet varmistaa, että meillä on yhteinen ymmärrys ohjaajien kanssa siitä, millaisia haasteita ja tuen tarvetta neuropiirteisten lasten ohjaamiseen liittyy. Nämä suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet, koska emme

päässeet keväällä osallistumaan kaveriparitapaamisiin Covid-19- pandemiaan liittyvien rajoitteiden takia

8.4 Työstövaihe

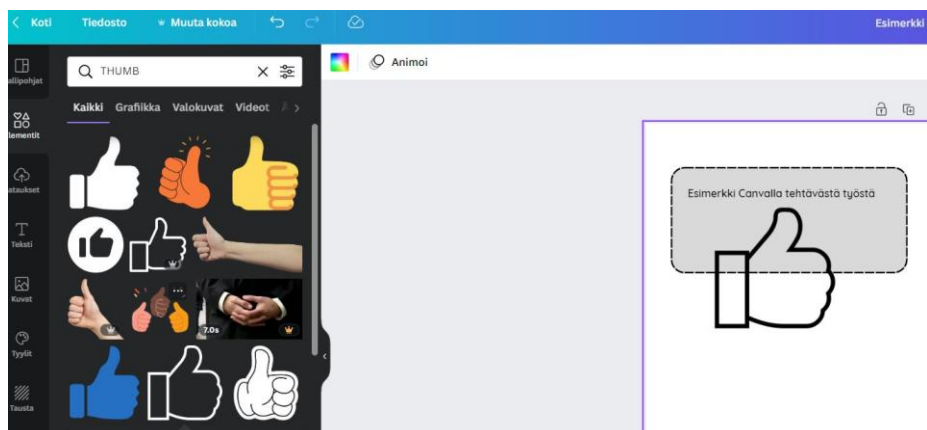
Työstövaihe eli käytännön toteutus voidaan katsoa vaiheista sekä pisimmäksi että haastavimmaksi. Vaiheen aikana toteutuvat kaikki kehittämishankkeen osatekijät tiiviissä yhteistyössä toimijoiden kanssa. Sovitut asiat tulee tehdä sovituin menetelmin, sekä dokumentoida kaikki toiminta tarkasti. Ammatillisen oppimisen kannalta tämä sängen vaativa, ja samalla raskaskin, vaihe vaati suunnitelmallisuuden, vastuullisuuden, itsenäisyyden ja vuorovaikutteisuuden lisäksi myös sitkeyttä ja epävarmuuden sietokykyä. (Salonen 2013,18.) Koska opinäytetyömme tehtiin parityönä, saimme toisiltamme tukea, kannustusta ja palautetta oman toimintamme kehittämiseen.

Työstövaiheessa suunnitelmamme toteutettiin käytännössä (kuvio 3). Salosen (2013,18) konstruktivistinen malli edellyttää vahvaa menetelmäosaamista huolellisen suunnitelman lisäksi. Työstövaiheen aloitus tapahtui opinäytetyön suunnitelman valmistuttua. Prosessin vaiheiden edetessä niistä raportoitiin jatkuvasti toimeksiantajalle, jotta opinäytetyön tuotos vastasi toimeksiantajan toiveita ja tarpeita. (Salonen 2013, 19.) Pyysimme palautetta säännöllisesti ja pidimme toimeksiantajamme selvillä prosessin etenemistä, jotta kehittämistyön oli mahdollista toteutua asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

Kuvio 3. Opinnäytetyön työstövaihe toteutuneen aikajanän mukaisesti Salosen (2013) mallia mukailien.

Varsinaisesti työstövaiheemme käynnistyi heinäkuussa 2022, saatuaamme Padlet-kyselyn tulokset. Tulosten analysoinnin jälkeen koostimme niistä tiivistelmän toimeksiantajallemme esitettäväksi, sekä hyödynsimme saamiamme tuloksia oppaan sisällön suunnittelussa. Oppaan sisällön ideointi jatkui elokuussa toimeksiantajamme kanssa. Toimeksiantajan toiveena oli kieliasultaan ja visuaaliselta toteutukseltaan selkeä ja helppolukuinen opas. Oppaan tekninen toteutus tapahtui Canva- työkalun avulla, johon meille lisättiin käyttöoikeudet. Samalla meille avautui pääsy Kaveripari-hankkeen Canvassa työstämiin muihin materiaaleihin. Sovimme tässä vaiheessa, että aiemman toimeksiannon myötä Kaveripari-hankkeelle toteutettu Kaveruuden nelikenttä- työväline tullaan sisällyttämään oppaaseemme. Syyskuussa jatkoimme aktiivisesti opinnäytetyön tuotoksen ja raportin työstämistä.

Kuva 4. Esimerkki Canva-työkalun näkymästä (Topi Nevalainen).

8.5 Tarkistusvaihe

Vaikka tarkistusvaihe onkin eroteltu omaksi erilliseksi vaiheekseen, voidaan sen katsoa sisältyvän kaikkiin muihinkin vaiheisiin. Vaiheen aikana tuotosta arvioidaan yhdessä toimijoiden kanssa. Sen siirtäminen viimeistelyvaiheeseen tapahtuu vain, jos se katsotaan siihen valmiiksi. Muutoin työ palautetaan takaisin työstövaiheeseen muokattavaksi. (Salonen 2013,18.) Tässä vaiheessa keskustelimme toimeksiantajan kanssa tuotoksen arvioinnin aikataulusta ja toteutustavasta.

Salmivallin (2005, 80–81) mukaan useista tietolähteistä kerättävät havainnointit ja tiedot ovat edellytyksiä luotettavan kokonaiskuvan saamiselle. Sovimmekin, että myös toimeksiantajan yhteistyökumppanit ja työyhteisön eri ammattihenkilöt antavat oppaasta palautetta. Käytimme kolmitahoista, formatiivisen arvioinnin menetelmää saadaksemme palautetta mahdollisimman monilta tahoilta. Arviointia tekivät yhteistyökumppanit, hankkeen työntekijät sekä me itsearviointin muodossa. Tavoitteenamme oli oppaan sisällön parantaminen. Saamamme palaute oli varsin positiivista, mutta teimme kuitenkin vielä pieniä muokkauksia saamiemme havaintojen pohjalta.

Tarkistusvaihe on toteutunut pitkin tuotoksen ja opinnäytetyön raportoinnin tekemistä, mutta tärkeimmät ja lopullisimmat arvioinnit toteutuivat syyskuun ja loka-kuun aikana. Saimme oppaan valmiiksi ja palautettua toimeksiantajalle arviointia varten. Opinnäytetyöprosessissa tämä näyttäytyi uudelleen tarkistusvaiheeseen siirtymisenä työstövaiheesta. Kävimme yhteisen palautekeskustelun

toimeksiantajan kanssa, jossa tarkastelimme tuotosta kokonaisuudessaan. Palautteessa keskiössä olivat tuotoksen sisältö ja sen visuaalinen ilme.

8.6 Viimeistelyvaihe

Tarkistus- ja arviointivaiheiden jälkeen siirryimme viimeistelyvaiheeseen. Tähän vaiheeseen voi kulua yllättävän paljon aikaa, sillä vaiheeseen kuuluu tuotoksen viimeistely sekä kehittämisraportin kirjoittaminen (Salonen 2013, 18—19). Viimeistelyvaiheessa kirjoitimme reflektiopäiväkirjaa sekä viimeistelimme oppaan sekä raportin. Lisäsimme myös tuotokseemme tekijänoikeusmerkin. Tuotoksemme on vapaasti käytettävissä ja muokattavissa ei-kaupalliseen tarkoitukseen (Tekijänoikeus 2022). Opinnäytetyömme prosessi päättyi marraskuussa 2022. Viimeistelyssä hyödynsimme saatua palautetta sekä parityöskentelyä, jotta pääsisimme yhteiseen tavoitteeseemme. Refleктоimme ja arvioimme aktiivisesti omaa ja toistemme toimintaa.

Kun kehittämistyölle asetetut tavoitteet on saavutettu ja loppuraportti viimeistely, tulee tuotoksen hyödyntämisen yksityiskohdista tulevaisuutta ajatellen vielä sopia (Salonen 2013, 18—19). Kuten yhteistyökumppaneiden palaute osoittaa, tuotokselle on tarve työelämässä. Huolimatta siitä, että opas on suunnattu neuropiirteisten lasten tukemiseen, on se sovellettavissa muihinkin toimintaympäristöihin.

9 Ohjaajan opas valmiina tuotoksena

9.1 Oppaan esittely

Tässä luvussa esittelemme oppaan sisällön, kuinka se on toteutettu, sekä mil-laisten toiveiden ja tarpeiden pohjalta se on tehty. Opinnäytetyön tuotosta teh-dessämme pyrimme ottamaan huomioon sen, millainen on hyvä opas. Hyvän oppaan tarkoituksena on auttaa lukijaa uuden tiedon oppimisessa ja omaksumi- sessa. Hyvässä oppaassa on pyrkimyksenä myös olemassa olevan ongelman ratkaiseminen, kuten uuden tiedon tai taidon opettaminen. Oppaan

mielenkiintoisuutta lisää visuaalisten rakenteiden ja kuvitusten käyttö. Myös faktojen sisällyttäminen osaksi opasta toimii vaikuttamisen keinona. (Jussila, Ojanen & Tuominen 2006, 92—97, 102.)

Opasta tehdessämme pyrimme huomioimaan edellä mainitut seikat, sekä sille asettamamme tavoitteet. Otimme huomioon myös sen, että oppaamme on muokattavissa jälkeenpäin tiedon päivittyessä. Päätimme yhdessä toimeksiantajan kanssa, että oppaaseen laitettiin tekijänoikeusmerkki. Toimeksiantajamme, sekä muutkin opasta tarvitsevat voivatkin hyödyntää ja muokata sitä sopivaksi katsomallaan tavalla ei-kaupallisessa tarkoituksessa. (Tekijänoikeus 2022.)

Valmistunut tuotoksemme on kaveriparitoiminnan tarpeisiin tarkoitettu ohjaajan opas. Opas sisältää taustatietoa neuropsykiatrisista piirteistä, sekä niiden aiheuttamista haasteista niin lapsen itsensä, kuin ohjaustilanteiden suunnittelun ja toteutuksen näkökulmasta. Opas sisältää myös menetelmiä ja ohjeita lapsen tukemiseksi ja hänen kaveritaitojensa vahvistamiseksi. Opas on toteutettu Canva-työkalulla, joka on graafisen suunnittelun verkkotyökalu. Opas toteutettiin Honkalampi-säätiön brändin mukaisilla väri- ja fonttivalikoimilla. Oppaan sisältö on jaettu pääpiirteittäin neljään osioon, jotka esittelemme kuvassa viisi (5).

SISÄLLYSLUETTELO

TERVETULOA KAVERIPARI-OHJAAJAKSI		
NEPSY- Mitä sillä tarkoitetaan?	Sivu 3	
ADHD	Sivu 4	
Autismin kirjo	Sivu 5	Matka alkakoon!
Touretten oireyhtymä ja TIC-oireet	Sivu 6	
Aistitiedon käsittelyn ongelmat	Sivu 7	
Toiminnanohjauksen ongelmat	Sivu 8	
Toiminnanohjauksen tukeminen	Sivu 9	
NEPSY-piirteet kaverisuhteissa	Sivu 10	
Kaveritaidot	Sivu 11	
Tunnetaidot	Sivu 12	
Vaihtoehtoiset tavat kommunikoida	Sivu 13,14	
Huomioitavaa	Sivu 15	
Tapaamisten rungon perusmalli ATL	Sivu 16	
Toiminnan yhteiset säännöt	Sivu 17	
Esimerkkipäivä	Sivu 18	
Miltä sinusta tuntuu tänään -kuvat	Sivu 19	
Tunnetaitoharjoituksia	Sivu 20,21	

Kuva 5. Kuva sisällysluettelosta (Kuva: Stina Hankilanoja & Topi Nevalainen).

Oppaan ensimmäinen osio koostuu neuropsykiatristen piirteiden ja häiriöiden käsitteiden avaamisesta, sekä millaisia vaikutuksia niillä on toiminnanohjaukseen ja kaveri- ja vuorovaikutustaitoihin. Tiedonkeruvaiheessa saamamme palautteen perusteella tällainen informaatio koettiin tärkeäksi, ettei opas painottuisi

vain pelkkien menetelmien ja harjoitteiden esittelyyn. Lisäsimme sivuille erillisiä inforuutuja, joiden ulkonäkö toistui läpi koko oppaan samanlaisena, ja siten helposti huomion kiinnittävänä. Oppaan sivujen rakenne ensimmäisessä osiossa koostuu käsitteen avaamisesta sekä ohjeista, joilla lasta voidaan tukea (kuva 6).

AISTITIEDON KÄSITTELYN ONGELMAT

Kuva 6. Esimerkkikuva ensimmäisestä osiosta (Kuva: Stina Hankilanoja & Topi Nevalainen).

Oppaan toisessa osiossa avaamme käsitteitä tunnetaidot, kaveritaidot sekä vaihtoehtoiset tavat kommunikoida. Osiossa esittelemme myös ohjauskerroille suunnittelemamme runkomallin, jonka nimesimme ATL-malliksi (aloitus, toiminta ja lopetus.) Mallimme mukainen säännöllinen ja rutiininomainen tapaa-miskertojen rakenne tukee lapsen omaa toiminnanohjausta sekä tunnetta tilanteen hallinnasta (Puustjärvi 2022, 24). Koostimme oppaaseen mallin havainnollistamiseksi myös ATL-mallin mukaisen esimerkkipäivän (kuva 7.) Esimerkkipäivässä on oppaasta löytyviä menetelmiä sekä viittauksia Kaveritaito-työkaluun, joka esitellään tarkemmin oppaan viimeisessä osiossa.

ESIMERKKIPÄIVÄ

ALOITUS

Kuulumisten vaihtaminen
Tunnetilan selvittäminen, ryhmäytyminen ja tutustuminen:

Peukutus. Peukku ylös tai alas eri väittämien kohdalla (on mukava olla täällä) ja Kaveritaitojen kartoitus sivu

Jana. Teippi lattiasa janana. Janan toisessa päässä eri lappuja esim. OLEN HILJAINEN ja toisessa OLEN PUHELIAS. Lapsi hyppi tasajalkaa itseään kuvaavan lapun kohdalle.

Varalla: Kolme jalkaa ja revitään kiukkua-harjoitukset

Ohjelman läpikäynti (kuvat apuna) ja aikataulun hahmotus Mouse timerilla, sekä asettamalla näkyville kuvitettu aikataulu.

TOIMINTA

Liikuntasaliin tehdään yhdessä tempu- ja pulmarata (muista ajastimella ajankuluminen) ja mennään vuorotellen se läpi. Toinen kannustaa ja auttaa.

Varalla: Yhteinen polku majaan -harjoitus.

Kuva 7. Kuva esimerkkipäivästä (Kuva: Stina Hankilanoja & Topi Nevalainen).

Oppaan kolmas osio on tiedonkeruuvaiheessa saamiemme toiveiden mukaisesti menetelmä- ja harjoiteosio. Osio koostuu erilaisista menetelmistä, jotka tukevat tunne- ja kaveritaitoja sekä itsetunnon vahvistumista ja stressinhallintaa. Harjoitteet, ja niiden myötä heräävä keskustelu, auttavat lasta kaveritaitojen harjoittelussa muun muassa vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen, sekä vuorovaikutukseen liittymisen taitojen osalta (Lautamo & Laaksonen 2018, 6). Osiossa esitellään myös positiivisen pedagogiikan harjoitteita, sekä annetaan työkaluja ristiriita- ja ongelmatilanteiden varalle (kuva 8), jotta ne voidaan käsitellä lapsen kanssa hallitusti ja turvallisesti.

**NEUVOTTELUPOLKU
RISTIRIITATILANTEeseen**

1 Yhteen kokoontuminen:
Jokainen, jota riita tai erimielisyys koskee, saa kertoa, mikä hänen mielestään on ongelma tai mikä hämmittelee.
Asia käsitellään heti, kun erimielisyys syntyy tai, kun tilanne on rauhoittunut.

2 Ratkaisujen löytäminen:
Jokainen saa keksiä, miten tilanne voitaisiin parhaiten ratkaista.
Yrittäkää keksiä mahdollisimman paljon ratkaisuja, vaikka hassujaakin!
Kaikkia kuunnellaan, ketään ei syytetä, arvostella tai loukata.

3 Ratkaisutapojen arvioiminen:
Nyt arvioidaan niitä ratkaisutapoja, joita äsken keksittiin. Jokaisen idean kohdalla erimielisyyden osapuolet saavat pöytä vuorollaan, onko se turvallinen, kaikille reilu ja toteuttamiskelpoinen.

4 Valitaan paras ratkaisu ja kuinka se toteutetaan:
Valitkaa sellainen ratkaisu, joka sopii kaikille osapuolille. Miettikää vielä yhdessä, mitä sen toteuttaminen tarkoittaa: kuka tekee mitä ja milloin?

5 Arvioidaan ratkaisun toimivuus:
Sopikaa, milloin arvioitte sitä, onko ratkaisu toimiva.
Jos ratkaisu ei toimiakaan, aloittakaa neuvottelupolku alusta.

Neuvottelu nujertaa nyrkit ja napinat!

Kuva 8. Menetelmä ohjaajan oppaassa (Kuva: Stina Hankilanoja & Topi Nevalainen).

Viimeisenä varsinaisena osiona esitellään Ryynäsen (2021) opinnäytetyössään luoma kaveruuden nelikenttä -työväline (kuva 9). Työväline on Ryynäsen tekemä, emmekä muokanneet tai tehneet uudelleentulkintoja sen käyttämistä koskien. Muokkasimme sen graafista ulkoasua hillitysti muun muassa värimaailmaltaan paremmin oman oppaamme ulkoasuun soveltuvaksi. Muutoksille saimme suostumuksen Kaveripari-hankkeelta. Oppaan lopussa on esitelty vielä toimeksiantajamme sekä Honkalampi-säätiö.

Kuva 9. Kaveruuden nelikentän esittelyä ohjaajan oppaassa (Kuva: Stina Hankilanoja & Topi Nevalainen).

9.2 Oppaan arviointi

Tuotoksen sisältöä ja ulkonäköä arvioitiin kehittämisprosessin aikana useasti yhdessä toimeksiantajan kanssa. Syyskuun 2022 lopulla kävimme toimeksiantajan kanssa tuotosta vielä viimeisen kerran yhdessä läpi. Tämän jälkeen se lähetettiin laajemmin arvioitavaksi hankkeen yhteistyötahoille. Saadut palautteet olivat enimmäkseen erittäin myönteisiä, eikä oppaan sisältöön tehty palautteiden perusteella enää juurikaan muutoksia pieniä viilauksia lukuun ottamatta. Näitä viilauksia olivat esimerkiksi fontti, asettelu sekä oppaan värimaailma. Koimme erittäin hyödylliseksi saamamme palautteen oppaan visuaalisesta saatavuudesta. Saimme yhteistyökumppaneilta palautteeksi muun muassa seuraavan kommentin:

”Miun mielestä vaikuttaa tosi hyvälle työkalulle uusille ja myös ennestään ohjanneille. Paljon käytännön vinkkejä ja menetelmiä, joita voi läheteä testaamaan ja toki myös info-osuudet tärkeä olla mukana.”

Toimeksiantajalta ja heidän yhteistyökumppaneiltaan saamamme palautteen perusteella opas on selkeälukuinen ja sisällöltään kattava. Menetelmät ja harjoitteet oli koettu käytännönläheisiksi ja monipuolisiksi. Palautteiden perusteella muokattu asettelu ja oppaan ulkonäkö koettiin lisäksi hyvin selkeäksi ja onnistuneeksi. Oppaalle koettiin olevan tarvetta ja sitä kohtaan osoitettiin suurta mielenkiintoa. Opasta tullaan hankkeen mukaan hyödyntämään osana jaettavia ja jalkautettavia materiaaleja hankkeen nettisivuilla sekä koulutuksellisissa sisällöissä tukimateriaalina. Opas on konkreettinen apuväline lisäämässä tukea ja tietoisuutta kaveruutta vahvistavista keinoista ja erityispiirteistä lasten kanssa työskennellessä. Opas jaetaan ammattihenkilöille ja vapaa-ajan toimijoille, jotka toimivat hankkeen kohderyhmänä olevien lasten kanssa.

Toimeksiantajalta saamamme palautteen mukaan olemme toimineet toimeksiantajalähtöisesti ja itseohjautuvasti unohtamatta prosessimaista työskentelyä. Olemme myös huomioineet oppaan toteutuksessa sille asetetut tavoitteet toivuudesta ja käytettävyydestä. Lisäksi huomioimme hankkeen tavoitteet, kohderyhmät sekä saavutettavuuden. Tämän lisäksi ”opiskelijat ovat perehtyneet oppaaseen liittyvään teoreettiseen viitekehykseen ja se näkyy myös oppaan tietoperustassa. Opiskelijat ovat pyytäneet palautetta ja kehittämisideoita prosessin eri vaiheissa niin hankkeen työntekijöiltä kuin hankkeen verkostoilta.”

10 Pohdinta

10.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli vahvistaa kaveriparitoimintaa ohjaavien ammattihenkilöiden osaamista kaveritaitojen tukemisessa. Tavoitteena oli tuottaa konkreettinen työväline kaveripariohjaajien tueksi. Opinnäytetyön tuotoksen tarkoituksena oli vahvistaa neuropiirteisten lasten kaveritaitoja sekä välillisesti lasten kokeman yksinäisyyden vähentäminen. Työskentelimme koko opinnäytetyöprosessin ajan tavoitteiden mukaisesti. Tavoite oli perusteltu ja sitä tuki opinnäytetyön viitekehys, joka myös edisti tavoitteiden mukaista työskentelyä. Opinnäytetyö osoitti, että neuropiirteisten lasten kaverisuhteiden tukemiseen on olemassa verrattain vähän hyödynnettävissä olevia ja helposti lähestyttäviä

työvälineitä. Saatujen palautteiden perusteella tuotos on monipuolinen ja sille on työkentällä todellinen tarve. Uskomme, että tuotos tulee aktiiviseen käyttöön. Lisäksi tämä opinnäytetyö lisää tietoisuutta neuropiirteisten henkilöiden haasteista sosiaalisissa suhteissa, tarjoten myös keinoja vaikuttaa näihin haasteisiin.

Opinnäytetyö vastasi toimeksiantajan tarpeeseen uudesta työvälineestä kaveripari-ohjaajille. Kuten tutkimukset osoittavat, neuropsykiatriset piirteet vaikeuttavat lapsen sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä (Ong ym. 2021). Työvälineen avulla voidaan vahvistaa ja tukea neuropiirteisen lasten vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja vertaisten kanssa toimiessa. Näiden taitojen vahvistamisen avulla pyritään vähentämään neuropiirteisten lasten kokemaa yksinäisyyttä, sekä sosiaalisten taitojen haasteiden tuomaa huonommuuden tunnetta (Kaupila 2005, 126–127).

Työstäessämme tuotosta lopulliseen muotoonsa, havaitsimme siitä tulevan suunniteltua laajempi ja monipuolisempi. Oppaan lopullinen laajuus oli kuitenkin yhdessä tarkkaan mietitty ja harkittu päätös. Tähän vaikutti se, että koimme sisällöltään ja ulkoasultaan laadukkaalle oppaalle olevan selkeä tarve niin Kaveripari-hankkeella kuin sen ulkopuolellakin. Meille oli tärkeää osaltamme tuoda ilmi neuropiirteisten lasten kokemaa yksinäisyyttä. Lasten ja nuorten kokema yksinäisyys ilmiönä on varsinkin covid-19 pandemian myötä kasvanut (Junttila 2022).

Neuropiirteet ovat yksilöllisiä, jolloin sekä vahvuudet että haasteet sosiaalisissa suhteissa ja tilanteissa vaihtelevat. Juusolan (2017, 39) esittämä näkökulma neuropsykiatrisen piirteiden aiheuttamista haasteista lapsen kognitiivisiin toimintoihin, käyttäytymiseen, tunnesäätelyyn ja toiminnanohjaukseen tukevat väitettä. Ei siis voida yleistää, että tämän kehittämistyön myötä syntynyt materiaali olisi suoraan soveltuva käytettäväksi kaikille neuropiirteisille lapsille. Materiaali antaa kuitenkin keinoja toimia neuropiirteisten lasten kanssa sekä lasten välisen vuorovaikutussuhteen syntymiseen ja tukemiseen. Juusolan (2017, 84–86) mukaan lapsen toiminnasta ilmenevien onnistumisten huomioiminen ei yksistään riitä, kun lasta tuetaan toiminnanohjauksen ja kaveritaitojen suhteen. Merkitystä on myös ohjaajan omalla vuorovaikutustavalla, eli sillä, miten tehdyt havainnot ja kehot välittyvät. Jokainen aikuinen voi toimia lapselle peilinä, johon lapsi peilaa minuuttaan, voimavarojaan ja vahvuuksiaan.

Teoriaperustamme teemat neuropsykiatriset piirteet, tunne- ja kaveritaidot, stressinhallintakeinot, positiivinen pedagogiikka sekä toiminnanohjauksen tukeminen olivat tuotoksemme perusta. Näitä kaikkia teemoja tukemalla neuropiirteisen lapsen kaveri- ja sosiaalisia taitoja voidaan vahvistaa, yksinäisyyttä vähentää sekä psyykkistä hyvinvointia tukea. Tämän toteaa myös Junttila (2016, 149), jonka mukaan toverisuhteet ovat välttämättömiä sosiaalisten taitojen oppimiselle. Yksinäisyydestä kärsivä lapsi kokee muun muassa ulkopuolelle jäämisen tunteesta johtuvaa itsearvostuksen vähenemistä. Terveystieteiden tutkimuksen (2022) mukaan vuorovaikutus- ja kaveritaitoja vahvistamalla lapsi voi saada keinoja osallisuuden saavuttamiseen, ja samalla yksinäisyyden kokemukset voivat vähentyä. Osallisuuden edistäminen on yksi Suomen hallituksen ja Euroopan Unionin tavoitteista, joka on myös nostettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi torjua eriarvoisuutta.

Tuetussa ympäristössä saadut onnistumisen kokemukset vertaisten kanssa toimimisesta kääntää lasten huomion haasteiden ja puutteiden sijaan vahvuuksiin ja onnistumisiin. (Laaksonen 2010, 6—8, 14.) Tätä tukee myös opinnäytetyömme viitekehykseen lukeutuva positiivinen pedagogiikka. Itsetunnon vahvistumisen kautta kynnys vuorovaikutustilanteisiin mukaan lähtemiseen madaltuu. Positiiviset kokemukset lisäävät onnistumisen tunteita ja mahdollisten epäonnistumisten käsittelemiseen on suuremmat valmiudet. (Avola & Pentikäinen 2020, luvut 1.1 ja 1.2). Sosiaalisia suhteita ja kaveritaitoja tukemalla voidaan tukea lapsen minäkuvan ja itsetunnon vahvistumista ja vähentää lapsen kokemaa huonommuutta (Laaksonen 2010, 6—8, 14).

Opinnäytetyöprosessimme eteni pääpiirteittäin suunnitelman mukaisesti ja menetelmät olivat siihen sopivia. Prosessimme eteni Salosen (2013, 20) konstruktivistista mallia mukailleen. Opinnäytetyöprosessiimme tuli kuitenkin myös muutoksia. Aikataulumuutosten vuoksi prosessin vaiheet menivät osittain päällekkäin ja myöhästyi, mikä vaikutti yhteistyökumppaneiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Emme päässeet toteuttamaan tiedonkeruuta suunnitellusti learning cafe -menetelmän avulla. Sen toteuttaminen onnistui menetelmään kuuluvia elementtejä soveltaen myös verkossa. Toivomamme vuorovaikutus ammattilaisten kanssa jäi kuitenkin varsin vähäiseksi. Koska jouduimme tulkitsemaan ammattihenkilöiden kirjoittamia vastauksia, näkyi vaikutus heti tuotoksen tekemiseen käytetyssä ajassa ja resursseissa.

Prosessin vaiheiden myöhästyminen alkuperäisestä aikataulusta aiheutti tarvetta kiristää myös raportoinnille suunniteltua aikataulua. Oppaan menetelmien pohjaksi opinnäytetyösuunnitelmaan valitut käsitteet tarkentuivat ja osittain vaihtuivatkin prosessin aikana. Etsimme uutta teoriakirjallisuutta muun muassa tunne- ja kaveritaidoista, jotta opas saatiin vastaamaan parhaiten toimeksiantajan tarpeisiin. Lisäksi toiminnanohjauksen osuus teoriapohjassa muodostui tärkeämmäksi ja laajemmaksi prosessin edetessä.

Toimeksiantajalta saatu palaute prosessin eri vaiheissa oman reflektiomme tukena on ollut opinnäytetyöprosessin ja syntyneen tuotoksen kannalta merkittävässä roolissa. Opinnäytetyöprosessissa teorian ja aiempien tutkimusten lisäksi pidimme tärkeänä aktiivisen yhteydenpidon toimeksiantajaan. Toimeksiantajan ja yhteistyökumppaneiden näkemyksiä ja toiveita on kuultu learning cafe -menetelmän elementtejä sisältäneessä verkkokyselyssä, minkä lisäksi osallistimme heitä oppaan arviontiin useamman kerran prosessin aikana. Saatujen palautteiden perusteella saimme koottua mielestämme hyödyllisen oppaan kaveripariorhjaajien käyttöön täyttäen sekä omat että toimeksiantajan tavoitteet.

10.2 Luotettavuus ja eettisyys

Kehittämistoiminnan luotettavuus pohjautuu rehelliseen, hyödynnettävissä olevaan tietoon. Olennaisia asioita kehittämistoiminnan luotettavuuden lisäämiseen ovat muun muassa tarkennetut ja harkiten käytetyt käsitteet sekä menetelmävalintojen ja havaintojen perustelu. Lisäksi kehittämistoiminnassa korostuu toiminnan tuloksena syntyneen tiedon käytettävyys. Käyttökelpoinen tieto osoittaa kehittämistyön luotettavuuden. (Toikko & Rantanen 2009, 121–125.)

Hirsjärven ym. (2009, 113—114) mukaan olennainen osa opinnäytetyön luotettavuutta on lähdekritiikki. Lähdekritiikki sisältää arvion lähteen kirjoittajan taustoista, tiedon riippumattomuudesta sekä tiedon ajantasaisuudesta julkaisuajankohdan huomioon ottaen. Pyrimme valitsemaan käytetyn teoriakirjallisuuden siten, että sen julkaisusta olisi maksimissaan noin 10 vuotta. Valtaosa lähteistämme on kuitenkin julkaistu viimeisen viiden vuoden sisällä. Aineiston valintaa ohjasi myös opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite. Raportoinnissa luotettavuus on

otettu huomioon siten, että menetelmävalintojen tarkoituksenmukaisuus on kuvattu ja perusteltu tavoitteisiin peilaten. Tarkka kuvaus opinnäytetyön prosessivaiheista sekä lähteiden monipuolisuus ja tarkka dokumentointi lisäsivät myös raportoinnin luotettavuutta.

Opinnäytetyötämme varten laadittu toimeksiantosopimus tehtiin asianmukaisesti ja siinä sovittiin työskentelymme kannalta olennaisia asioita. Teimme myös erillisen tutkimuslupasopimuksen yhteistyökumppaneiden osallistamista varten. Opinnäytetyömme tehtiin hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Toimeksiantajan kanssa käydyt keskustelut dokumentoitiin, ja niitä käytettiin raportoinnin sekä tuotoksen suunnittelun ja toteutuksen tukena. Huolehdimme asianomaisten tietoturvasta koko prosessin ajan. Huomioimme salassa pidettävien tietojen oikeanlaisen ja turvallisen käsittelyn. Huomioimme tuotoksessamme myös tekijänoikeudellisia seikkoja. Tämän myötä tuotostamme ei saa käyttää kaupalliseen tarkoitukseen ilman tekijöiden suostumusta.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6) mukaan hyväksyttävä ja luotettava tutkimus on suoritettu tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla, jotta tulokset ovat uskottavia. Noudatimme opinnäytetyötä tehdessämme hyvää tieteellistä käytäntöä, vaikkei opinnäytetyömme tieteellinen tutkimus olekaan. Koko opinnäytetyömme prosessia ohjasivat opinnäytetyön eettiset periaatteet ja sosiaalialan ammattietiikka. Opinnäytetyömme luotettavuutta ja eettisyyttä tarkastelimme kaikissa prosessin vaiheissa. Eettinen pohdinta prosessin aikana takasi luotettavuuden lisäksi oikein toimimisen prosessin kaikissa vaiheissa. Lisäksi pohdinta ohjasi tekemään tarkoituksenmukaisia ratkaisuja prosessin eri vaiheissa sekä tuki ammatillista kasvuamme.

10.3 Hyödynnettävyys ja jatkokehitysmahdollisuudet

Ohjaajan oppaamme on valtakunnallisesti saatavilla Theseus- palvelussa ja se on täysin sovellettavissa myös muiden kuin neuropiirteisten lasten ohjaamiseen. Opas on sähköisessä muodossa, joten se on verkosta saatavilla helposti. Tarvittaessa tekemäämme tuotosta voi siis hyödyntää kuka tahansa. Tuotokseen on kuitenkin laitettu tekijänoikeusmerkki, joka kieltää käytön kaupalliseen tarkoitukseen. Opas tulee olemaan osa Kaveripari- hankkeen jaettavia materiaaleja,

ja se tulee saataville myös hankkeen verkkosivuille. Lisäksi sitä tullaan jakamaan yhteistyöverkostojen käytettäväksi. Opinnäytetyömme tuotosta voisi hyödyntää esimerkiksi kouluissa ja harrasteryhmissä, kun uusi lukuvuosi tai toiminta alkaa. Käsittelimme tuotoksesamme melko arkipäiväisiä, ja jopa pieniltäkin tuntuvia, asioita, koska niiden merkitys erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla on suuri.

Opinnäytetyötämme voisi jatkokehittää myös muuhun lasten kaveritaitoja tukevaan toimintaan. Olisi ollut mielenkiintoista päästä näkemään tuotoksen käyttöä käytännön työssä, sekä tietoa siitä, millaisia vaikutuksia sen käytöllä toimintaan on. Jatkotutkimuksena voisikin tutkia, onko oppaan käytöllä ollut lasten kaverisuhteita tukevia ja vahvistavia vaikutuksia. Olisi myös kiinnostavaa nähdä, mihin kaikkeen toimintaan opasta käytetään. Jatkotutkimuksessa voisi myös tutkia sitä, millaisin keinoin neuropiirteisten lasten kokemaa yksinäisyyttä voitaisiin vähentää tai ennaltaehkäistä.

10.4 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyömme syvensi osaamistamme erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimisesta. Jo ennen opinnäytetyöprosessia meillä oli tietoa neuropiirteisten lasten kokemasta yksinäisyydestä ja haasteista kaverisuhteissa. Ammatillinen osaamisemme kehittyi teoreettiseen viitekehykseen tutustumalla. Tämän tiedon pohjalta tiesimme, että opinnäytetyömme aihe on tärkeä ja koimme tärkeäksi tehdä tuotoksesta käytännönläheisen ja visuaalisesti selkeän kokonaisuuden. Kokonaisuudessaan olemme tyytyväisiä tuotoksen ulkoasuun ja sisältöön.

Opinnäytetyöprosessissa meitä haastoi aluksi aiheen rajaaminen, koska koimme sen innostavaksi ja kiinnostavaksi. Opinnäytetyön suunnitelman valmistamisen jälkeen suunnitelma ja toteutus vaativat kuitenkin vielä täsmentämistä, ja suunniteltujen menetelmävalintojen perusteltua muokkaamista. Varsinkin tuotosta tehdessämme jouduimme tiivistämään ja rajaamaan aihealueita paljon. Muokkauksilla halusimme vastata muuttuneisiin tarpeisiimme ja olosuhteisiin, kuten learning cafe -menetelmän kohdalla onnistuneesti teimme. Näin

osoitimme valmiutta toimia perustellusti ja tilanteeseen sopeutuen menettämättä haluttua suuntaa myöskään silloin, kun asiat eivät edenneet suunnitellulla tavalla.

Opinnäytetyömme oli työelämälähtöinen kehittämistyö, jonka myötä opimme, että huolellisesta suunnittelusta huolimatta muutoksia tulee vastaan. Olennaista olikin se, kuinka näihin muutoksiin aikataulussa ja sisällössä reagoimme. Meidän olisi pitänyt perehtyä kaveriparitoimintaan vieläkin paremmin, jotta tuotoksen suunnittelu olisi ollut nopeampaa ja sujuvampaa. Saimme arvokasta kokemusta konkreettisen työväliseen kehittämisestä prosesseineen. Ammatillista kasvuamme sekä tuki, että haastoivat keskeneräisyys ja muutokset, kehittämistyön perusta. Koemme kuitenkin, että kehittämistyön myötä ammatillisen valmiutemme kasvaneen entisestään.

Ammatillisen kasvun kannalta oli merkittävää hyväksyä erilaiset tavat työskennellä, aikataulut ja näkemykset huomioiden. Hioimme yhteistyötämme työskentelyprosessin aikana sujuvammaksi ja opimme pyytämään saatavilla olevaa ohjausta erilaisten ongelmatilanteiden ratkaisemisen tueksi. Työn tekeminen vaati meiltä pitkäjänteisyyttä, dialogisuutta sekä itsensä johtamisen taitoja. Prosessi opetti meille taas uusia puolia itsestämme ja opetti meitä myös entistä paremmin sietämään muutoksia ja erilaista tapaa toimia. Saimme myös uusia kokemuksia ja näkökulmia kehittämistyöhön, joka on yksi osa sosionomin työkenttää.

Lähteet

- ADHD-liitto. 2021. Arki toimimaan- vinkkejä lapsen myönteiseen tukemiseen. 2.painos. Joensuu: Punamusta oy. Arki-toimimaan-opas-2021.pdf (peda.net) 23.2.2022.
- ADHD-tietoa. 2022. Impulsiivisuus. ADHD - Impulsiivisuus (adhd-tietoa.fi) 16.2.2022.
- Avola, P. ja Pentikäinen, V. 2020. Kukoistava kasvatus. Positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja. Espoo: BEEhappy Publishing Oy. E-kirja.
- Berggren, K. 2018. Lapsen itsesätelykyky ja ADHD. Teoksessa Hämäläinen, J (toim.) ADHD-käsikirja. Keuruu: Otavan kirjapaino oy. 119–138.
- Diamond, A. 2013. Executive functions. Annual Review of Psychology. Vol. 64: 135-68. <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-psych-113011-143750> 16.10.2022
- Greene, R. 2022. Mitä ovat nepsy-vaikkeudet? Mitä ovat Nepsy -vaikkeudet? (peda.net) 9.3.2022.
- Heikura-Pulkkinen, U. Kujanpää, S. 2006. Sosiaaliset kuvatarinat. Jyväskylä: Gummerrus Kustannus.
- Hietala, J. Lahti, E. 2022. Vinkkejä sosiaalisten taitojen harjoitteluun. Teoksessa Savikuja, T. Puustjärvi, A (toim). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatriisiin haasteisiin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 192–199.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hätönen, H., Kurki, M., Larri, T. & Vuorilehto, M. 2014. Uudistuva mielenterveysyö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Honkalampisäätiö. 2022. Kaveripari-hanke. Kaveripari - Honkalampi-säätiö 27.2.2022.
- Innokylä. 2022. Learning cafe eli oppimiskahvila. Learning cafe eli oppimiskahvila | Innokylä (innokyla.fi) 17.3.2022.
- Junttila, N. 2010. Social competence and loneliness during the school years. Issues in assesment, interrelations and intergenerational transmission. Turun yliopisto. Väitöskirja. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59283/AnnalesB325Junttila.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 3.10.2022
- Junttila, N. 2015. Kavereita nolla. Lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Junttila, N. 2016. Lasten ja nuorten yksinäisyys. Teoksessa Saari, J. (toim.) Yksinäisten Suomi. Helsinki: Gaudeamus Oy, 149–163.
- Junttila, N. 2022. Lasten ja nuorten yksinäisyys on lisääntynyt jo pitkään- pandemia on heikentänyt tilannetta entisestään. Mustread Akatemia. <https://www.mustread.fi/artikkelit/lasten-ja-nuorten-yksinaisyys-on-lisaantynyt-jo-pitkaan-pandemia-on-heikentanyt-tilannetta-entisestaan/> 8.10.2022.
- Jussila, R. Ojanen, E. Tuominen, T. 2006. Tieto Kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Juusola, M. 2017. Sosiaalisten taitojen ohjaajan opas I. Koulutuskeskus Artemia.
- Jäntti, E. 2019. Miten tukea nepsy-henkilöä. Teoksessa Savinainen, R (toim). Nepsyt. Erytystä elämään. Turenki: Hansaprint oy, 313–321.
- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: Ws Bookwell oy.

- Korhonen, L. 2021. Aistitiedon käsittelyn ja säätelyn ongelmat. Duodecim terveystieteiden kirjasto. Aistitiedon käsittelyn ja säätelyn ongelmat - Terveystieteiden kirjasto 28.9.2022.
- Lautamo, T. Laaksonen, V. 2018. Ralla. Leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät. Ralla Oy.
- Laaksonen, V. Repo, L. 2017. Kaveritaitoja. Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Folkhälsan.
- Laaksonen, V. 2010. Lasten vuorovaikutustaidot tutkimuksen kohteena. Prologi. Puheviestinnän Vuosikirja, 6–24.
- Leivonen, S., Voutilainen, A. & Sourander, A. 2016. Touretten oireyhtymä ja muut tichäiriöt. Teoksessa Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. 2016. Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. 1. painos. Helsinki: Duodecim, 286–293.
- Leivonen, S. Sourander, A. Voutilainen, A. Leppämäki, S. 2015. Touretten oireyhtymä- monimuotoinen sairaus, yksilöllinen hoidontarve. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 131 (11). Touretten oireyhtymä - monimuotoinen sairaus, yksilöllinen hoidon tarve (duodecimlehti.fi) 16.2.2022.
- Mannström, L. Virtanen, P. 2022. Resilienssi selviytymisen tukena. Teoksessa Savikuja, T. Puustjärvi, A (toim). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatriasiin haasteisiin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 241—249.
- Mattila, A. 2018. Stressi. Duodecim terveystieteiden kirjasto. Stressi – Terveystieteiden kirjasto 3.3.2022.
- Mäkelä, M. 2021. Itsesäätely- näin tuet lasta kohti omia unelmia! Itsesäätely - näin tuet lasta kohti omia unelmia! - Lapsenkasvatus.fi 16.10.2022.
- Neitola, M. 2013. Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvuyhteisöissä. Teoksessa Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva: PS-kustannus, 99–140.
- Nepsytietoa. 2022. Ennakointi, selkeät rakenteet ja rutiinit. ennakointi, selkeät rakenteet ja rutiinit – nepsytietoa.fi 28.9.2022.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2010. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY
- Organisation for Economic Co-operation and Development. 2005. Formative Assessment Improving Learning in Secondary Classrooms. Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms | READ online (oecd-ilibrary.org) 16.9. 2022.
- Ojasalo K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy
- Oksanen, J. ja Sollasvaara, R. 2019. Esteille hyvästit! Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Ong, Sing Yee, 2021. A Mixed-Methods Evaluation of Parent-Assisted Children's Friendship Training to Improve Social Skills and Friendship Quality in Children with Autism in Malaysia. Julkaisussa International journal of environmental research and public health 2021, Vol.18 (5), p.2566 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7967648/> 3.10.2022
- Opetushallitus. 2022. Kaveritaidot ovat harjoiteltavia taitoja. Kaveritaidot ovat harjoiteltavia taitoja | Opetushallitus (oph.fi) 24.2.2022.
- Opintokeskus Sivis. 2022. Palautekeskustelu. Palautekeskustelu - Opintokeskus Sivis (ok-sivis.fi) 17.3.2022.
- Paananen, M. 2019. Itsesäätely ja toiminnanohjaus oppimistilanteissa:

- itsesäätelyn minäpystyvyys ja taitojen kehittäminen alakoululaisilla. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/66126/978-951-39-7928-7_vaitos16112019.pdf?sequence=1&isAllowed=y 3.10.2022
- Papunet-verkkosivusto 2022. Puhetta tukeva, täydentävä ja korvaava kommunikointi eli AAC. <https://papunet.net/tietoa/puhetta-tukeva-taydentava-ja-korvaava-kommunikointi-eli-aac> 20.10.2022
- Parikka, J. Halonen-Malliarakis, N. & Puustjärvi, A. 2020. Vaikeudesta voimaksi. Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa. 2.—3. painos. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Pojjula, S. 2018. Resilienssi: Muutosten kohtaamisen taito. Helsinki: Kirjapaja
- Puustjärvi, A. 2022. Neuropsykiatriset häiriöt- haasteita ja vahvuuksia. Teoksessa Savikuja, T. Puustjärvi, A (toim). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 15–42.
- Puustjärvi, A. 2022. Kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt. Teoksessa Savikuja, T. Puustjärvi, A (toim). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 43-83.
- Puustjärvi, A. Leppämäki, S. Pihlakoski, L. Voutilainen, A. Timonen, T. Savikuja, T. 2017. Tic- oireet. Teoksessa Savikuja, T (toim.) Touretten oireyhtymä. Juva: Bookwell Digital, 41–50.
- Puustjärvi, A. Savikuja, T. Virtanen, P. Mannström, L. 2022. Vinkkejä arjen hallintaan. Teoksessa Savikuja, T. Puustjärvi, A (toim). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 129–149.
- Puustjärvi, A. Voutilainen, A. Pihlakoski, L. 2018. Lapsen ADHD. Teoksessa Hämäläinen, J (toim.) ADHD-käsikirja. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 43–80.
- Puustjärvi, A. Voutilainen, A. Pihlakoski, L. 2018. Mitä on ADHD? Teoksessa Hämäläinen, J (toim.) ADHD-käsikirja. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 13–42.
- Ryynänen, T. 2021. Kaveritaitojen vahvistaminen. Kaveruuden nelikentät- työvälinen Kaveriparitoimintaan. Karelia ammattikorkeakoulu. Sosionomin koulutusohjelma. Ryynänen_Tiina_2021_11_23.pdf (theseus.fi) 20.3.2022.
- Saaranen-Kauppinen, A. Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. KvaliMOTV - 6.4 Havainnointi (tuni.fi) 6.10.2022.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen oppimiseen. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Tampere: Juvenes Print oy. <https://julkaisut.tukuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>
- Savikuja, T., Leppämäki, S., Pihlakoski, L., Puustjärvi, A., Savikuja, T., Timonen, T. & Voutilainen, A. 2017. Touretten oireyhtymä. Jyväskylä: PS-kustannus
- Savikuja, T. Puustjärvi, A. 2022. Arjen hyvinvointi. Teoksessa Savikuja, T. Puustjärvi, A (toim). Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 101–128.
- Seppänen, M. 2021. Tunnetaidot voimavarana. Opas sosiaali- ja terveysalalle. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy,
- Socada, L. 2020. Autismikirjon häiriöt. Duodecim terveyskirjasto. Autismikirjon häiriöt - Terveyskirjasto 16.2.2022.

- Suomen Tietotoimisto. 2021. Jo päiväkotikäisten lasten yksinäisyys huolettaa monia vanhempia. Jo päiväkotikäisten lasten yksinäisyys huolettaa monia vanhempia | Yle Uutiset 28.9.2022.
- Tekijänoikeus. 2022. Mitä on tekijänoikeus? Tekijänoikeus | Tekijänoikeus.fi 1.11.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017-Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL Word Template (julkari.fi) 9.10.2022
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Kouluterveyskysely 2017–2021. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_trendi2?alue1_0=600836&mittarit_0=200138&mittarit_1=200089&mittarit_2=200424 9.10.2022
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. Osallisuus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus> 7.11.2022
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. 9.10.2022.
- Vilkkä, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilkkä, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vuorinen, K., Erikivi, A. ja Uusitalo-Malmivaara, L. 2018. A character strength intervention in 11 inclusive Finnish classrooms to promote social participation of students with special educational needs. <https://nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1471-3802.12423> 15.10.2022
- Väestöliitto. 2022. Lasten ystävyys- ja vertaissuhteet. Lasten ystävyys- ja vertaissuhteet | Hyväkysymys.fi (hyvakysymys.fi) 20.3.2022.

Hyvä Kaveripari-hankkeen yhteistyökumppani!

Olemme Karelia Ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita. Teemme toiminnallisen opinnäytetyön Kaveripari-hankkeelle. Tuotoksemme tulee olemaan kaveriparitoiminnan ohjaajan opas, jonka suunnitteluun haluamme pyytää teidät mukaan. Oppaan on tarkoitus olla valmis marraskuussa 2022.

Padlet-ympäristössä toteutettavan ja learning cafe/ oppimiskahvila -tyyppisen kokemuksen mahdollistavan kyselyn tarkoituksena on saada teiltä tietoa ja ideoita ennen kaikkea seuraaviin kysymyksiin, joiden pohjalta pääsemme suunnittelemaan ohjaajan oppaan kaveripariohjauskertojen tueksi:

- Millaisessa muodossa (vihkonen, videoleikkeet...) tuo opas olisi kaikkein hyödyllisin teille ohjaajille?
- Millaista käytännön tekemistä ohjaavaa ja tukevaa sisältöä tuossa oppaassa olisi hyvä olla? Esimerkkeinä erilaiset leikit tai harjoitteet.
- Millaiset perusteemat tai aihealueet oppaassa olisi hyvä olla avattuna myös teorian kautta? Esimerkkinä nepsy- piirteisten lasten tai heidän ohjaamisensa erityispiirteet, tai esimerkiksi kaveritaidot.

Padlet-kysely toimii osoitteessa <https://padlet.com/treenitilinen/yp7noq3u4jcae1gq>

Vastaaminen on vapaaehtoista ja tapahtuu anonyymisti. Saatuja vastauksia hyödynnetään vain tuotoksen ja opinnäytetyön tekemiseen. Vastaamiseen menee nopeimmillaan n. 30 minuuttia, mutta kysely on avoinna aina 13.7.2022 saakka, joten vastauksia voi täydentää ja ideointiin palata myöhemminkin. Olkaa rohkeasti yhteydessä, jos heittää kysyttävää.

Ystävällisin terveisin,

Topi Nevalainen topi.nevalainen@edu.karelia.fi

Stina Hankilanoja stina.hankilanoja@edu.karelia.fi